

Analiza i usporedba gospodarskog razvoja Hrvatske i Slovenije s obzirom na povijesnu podlogu i ekonomski sustav

Halužan, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:729344>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Preddiplomski integrirani sveučilišni studij Ekonomije

**ANALIZA I USPOREDBA GOSPODARSKOG
RAZVOJA HRVATSKE I SLOVENIJE S OBZIROM NA
POVIJESNU PODLOGU I EKONOMSKI SUSTAV**

DIPLOMSKI RAD

Dora Halužan

Kolegij: Komparativni ekonomski sustavi

Mentor: Doc. dr. sc. Marija Beg

Broj indeksa autora: 0067547875

Zagreb, travanj 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Preddiplomski integrirani sveučilišni studij Ekonomije

**ANALIZA I USPOREDBA GOSPODARSKOG
RAZVOJA HRVATSKE I SLOVENIJE S OBZIROM NA
POVIJESNU PODLOGU I EKONOMSKI SUSTAV**

**ANALYSIS AND COMPARISON OF CROATIAN AND
SLOVENIAN ECONOMIC DEVELOPMENT BASED
ON A HISTORICAL BACKGROUND AND ECONOMIC
SYSTEM**

Dora Halužan, 0067547875

Mentor: Doc. dr. sc. Marija Beg

Zagreb, travanj 2020.

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)

SAŽETAK

U ovom radu obrađuju se glavni uzroci razlika u gospodarskom razvoju Hrvatske i Slovenije. Poglavlja analize određenih etapa razvoja tih dviju država bazirat će se na povijesnoj podlozi, te političkom i ekonomskom okruženju unutar tadašnje Jugoslavije. Kako bi se napravila temeljita usporedba razvojnih procesa ovih država napravljena je kronološka analiza makroekonomskih pokazatelja gospodarskog razvoja uz koju se veže prikazivanje utjecaja vanjskih učinaka na sam ishod gospodarskog razvoja. Ciljevi ovoga rada su usporediti glavna ograničenja koja su unazadila i usporila daljnji razvoj država, a s druge strane usporediti prednosti koje su uvelike doprinijele njihovom što bržem i stabilnijem razvoju. Također, jedan od ciljeva je proučiti i prikazati načine i politike država prema kojima su se odnosili i odgovarali na specifične situacije u državi. Prilikom prikupljanja podataka o makroekonomskim pokazateljima razvoja države te proučavanja znanstvene literature donesen je zaključak kako, unatoč zajedničkom političkom režimu pod kojim su se Hrvatska i Slovenija nalazile, njihov gospodarski razvoj nije poprimio istu dinamiku i rezultat ni do današnjeg datuma.

Ključne riječi: gospodarski razvoj, Hrvatska, Slovenija, politički režim, socijalizam, Jugoslavija.

SUMMARY

This master thesis deals with the main causes of the difference in the economic development of Croatia and Slovenia. Through the chapters, the analysis of certain stages of development of these two countries will be based on the historical background, political and economic environment within the former Yugoslavia. In order to make a thorough comparison of the development processes of these countries, a chronological analysis of macroeconomic indicators of economic development was made, which already shows the impact of external effects on the outcome of economic development. The objectives of this paper were to compare the main constraints that set back and slowed down further development of the states and on the other hand to compare the advantages that greatly contributed to their faster and more stable development. Also, one of the goals was to study and show the ways and policies of the state according to which they related and responded to specific situations in the state. When collecting data on macroeconomic indicators of the country's development and studying the scientific literature, it was concluded that despite the common political regime under which Croatia and Slovenia find themselves, their economic development has not received the same dynamics and results to date.

Key words: economic development, Croatia, Slovenia, political regime, socialism, Yugoslavia.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. SOCIJALIZAM U JUGOSLAVIJI OD 1980.-1990.....	3
2.1. Opći prikaz stanja u Jugoslaviji.....	3
2.2. Prekretnica – smrt Josipa Broza Tita	5
2.3. Glavni ekonomski, politički i društveni aspekti u Jugoslaviji.....	6
3. RASPAD JUGOSLAVIJE I DEMOKRATSKE PROMJENE.....	11
3.1. Ekonomska kriza u Jugoslaviji.....	11
3.2. Pojava višestranačja u Jugoslaviji	14
3.3. Odgovor dijela hrvatskih Srba na promjene u Hrvatskoj	18
3.4. Početak otvorenog rata u Hrvatskoj	20
3.5. Demokratske promjene i nemiri u Sloveniji.....	23
4. USPOREDBA GOSPODARSKOG STANJA HRVATSKE I SLOVENIJE U SKLOPU JUGOSLAVIJE I DANAS	28
4.1. Novi početak – pregled ekonomskog, političkog i društvenog stanja u samostalnoj Hrvatskoj	28
4.2. Analiza glavnih makroekonomskih pokazatelja Hrvatske i Slovenije u sklopu Jugoslavije.....	30
4.3. Analiza glavnih makroekonomskih pokazatelja Hrvatske i Slovenije danas.....	35
4.4. Usporedba procesa priključenja EU Hrvatske i Slovenije	39
5. POTENCIJAL ZA GOSPODARSKI RAZVOJ HRVATSKE I SLOVENIJE.....	45
5.1. Usporedba razvojnih ciljeva i strategija Hrvatske i Slovenije	45
5.2. Usporedba socijalnih politika Hrvatske i Slovenije	49
5.3. Analiza i usporedba glavnih prepreka i poteškoća u razvoju Hrvatske i Slovenije	55

6. ZAKLJUČAK	61
7. LITERATURA.....	63
POPIS GRAFIKONA	69
ŽIVOTOPIS	70

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

U ovom radu predočit će se temeljita analiza i usporedba dvaju gospodarstava koja imaju dugu zajedničku povijest ekonomskog, društvenog i kulturnog suživota pod jedinstvenom državom Jugoslavijom. Ovakav različit put u samostalnost i gospodarski razvoj Hrvatske i Slovenije bio je i još uvijek je predmet mnogih znanstvenih istraživanja te kontinuirano pitanje mogućnosti različitog razvoja dviju država koje su nekada činile dio sklopa jedinstvene države. Ovaj rad temelji se na analizi i usporedbi makroekonomskih pokazatelja, socijalnih politika te društvenog stanja ovih država pod socijalističkim ekonomskim sustavom jedinstvene države Jugoslavije, njihovog puta u samostalnost i suverenitet te naposljetku njihov ekonomski i socijalni nastup kao samostalnih država te članica EU.

1.2. Izvori podataka i metode prikupljanja

U teorijskom dijelu koristit će se strani i domaći izvori literature. Budući da se dio usporedbe odnosi na 20. stoljeće tako će taj dio rada prikazivati starije datume, te će prvi dio rada većinom obuhvaćati knjige koje su bile napisane početkom 2000-ih godina. Međutim, kako rad prati kronologiju događaja tako će sve više izvori literature biti u obliku akademskih članaka, izvješća pa čak i knjiga u elektronskom obliku. Također većina spomenutih članaka, diplomskih radova preuzeta je s internetske baze Ekonomskog fakulteta. Budući da se analiza makroekonomskih pokazatelja velikim dijelom temelji na obrađenim podacima, tako rad prate podaci preuzeti s elektronskih baza podataka kao što su Eurostat, WorldBank, razni godišnjaci Državnog zavoda za statistiku i sl.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je podijeljen na pet glavnih cjelina. Nakon kratkog objašnjenja srži rada u uvodnom dijelu, u drugom se dijelu rad bavi uglavnom temeljima socijalističkog sustava, njegovog načina funkcioniranja, uloge i utjecaja glavnih i važnih nositelja vlasti te općenitog funkcioniranja SFRJ (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija). Zatim slijedi prijelaz na treće poglavlje u kojemu se objašnjava na koji način i koji su glavni uzroci promjena u ekonomskom, političkom te društvenom okruženju te se nastoji objasniti kako se država snalazila i

usmjeravala svoje politike kako bi stabilizirala već uzavrelo stanje napetosti među regijama. Ovo poglavlje od iznimne je važnosti budući da će se unutar njega analizirati prekretna točka kada odnosi unutar države doživljavaju svoj vrhunac te prevladavaju interesi regija koji su usmjereni ka konačnom odcjepljenju od SFRJ. U četvrtom poglavlju pažnja se posvećuje usporedbi gospodarskog stanja ovih dviju država danas. Analizirat će se njihov put zadovoljavanja uvjeta za dugo očekivan pristup EU, sam proces integracije u tu zajednicu te gospodarske, društvene i političke koristi priključenja. Konačno, ovaj rad zaključit će se petim poglavljem koje prikazuje osvrt na analizu poteškoća, problema politika i mjera ovih država koje ih sputavaju, a u nekim situacijama i unazađuju u njihovom daljnjem napretku. Također analizirat će se i određene ideje i programi koji bi u budućnosti trebali djelovati stimulirajuće i podupirati ove dvije države u njihovoj daljnjoj konvergenciji ka europskim standardima koja će ih naposljetku učiniti konkurentnijim i atraktivnijim državama za život.

2. SOCIJALIZAM U JUGOSLAVIJI OD 1980.-1990.

2.1. Opći prikaz stanja u Jugoslaviji

Kako su se šezdesete godine bližile kraju, s novim prilikama u Jugoslaviji otvaraju se nove mogućnosti za državljane Jugoslavije. Zahvaljujući otvaranju granica i slobodnijem kretanju, radnici kreću u potragu za poslom u drugim zapadnoeuropskim zemljama. Tako se razlike u standardima života između Jugoslavije i zapadnoeuropskih zemalja sve više smanjuju (Steindorff, 2006). Započelo je razdoblje iseljavanja u pravcu Zapadne Europe. Republike koje su generirale najveći broj iseljenika bile su Hrvatska te Bosna i Hercegovina. Osim radnika, države Zapadne Europe privlačile su i visokoobrazovano stanovništvo koje je bilo privučeno boljim zaradama, životnim standardom te lakšim zaposlenjem. Na ovaj način dolazi i do političkih smirenja neistomišljenika, kojima je otvaranjem granica bio otvoren put u iseljništvo (Steindorff, 2006).

U SFRJ su mogli profitirati i dobro živjeti i poljoprivrednici koji su od države primali razne poticaje. Mogućnost posjedovanja ograničenih privatnih zemljišta i malih farmi osiguravali su tadašnjem poljoprivredniku zaradu za život. Kako niti jedno gospodarstvo nije isključivo definirano samo karakteristikama jednog ekonomskog sustava tako ni SFRJ nije bila isključivo socijalistička država. Odstupanje od socijalizma u smislu da se ipak dozvoljavao mali dio privatnog vlasništva je spašavalo državu od raznih nepogodnosti s kojima su se suočavale neke druge socijalističke zemlje. Budući da su osobne slobode bile svedene na vrlo malu razinu, nije se moglo pretjerano uvoziti pa se obilje nije moglo ni stjecati (Radelić, 2006). „Ekonomski razvoj Jugoslavije ostvarivao se uz izuzetno nisku efikasnost investicija i jeftinu radnu snagu. Budući da se radilo o brzom razvoju bilo je potrebno izdvajati iz društvenog proizvoda relativno visoka sredstva za investicije. Vrlo brzo je porast zaposlenosti koji je proizlazio iz takve razvojne politike zahtijevao i odgovarajući porast novčanih sredstava za osobne dohotke i druge potrebe potrošnje“ (Sirotković, 1996, p. 18). Jugoslavenske politike okrenute ka otvaranju ekonomije međunarodnoj razmjeni nakon 1965. god., kao ni liberalizacija zakona o stranim ulaganjima, koja se dogodila 1967. godine, a kojima su proširena prava stranim ulagačima, nisu uspjele potaknuti strane ulagače da u kriznim razdobljima ulažu u SFRJ. Ta činjenica dočarava sliku stranih ulagača prema SFRJ (Radelić, 2006, p. 18).

Osim političkih nestabilnosti, Jugoslavija se bori i sa nejednakosti društvenih slojeva. Nejednakost stambenog položaja i segregacija, a koja nije osobito mučila vladajuće stranke,

mogle bi se protumačiti kao stanje kakvo su te stranke priželjkivale. Dakle, stanovništvo nižih kvalifikacija i mladež kratkoročno nisu mogli računati na korist sredstava koja su se izdvajala u stambeni fond pa su tako živjeli kao podstanari ili su bili osuđeni na samostalnu stambenu izgradnju. Oni koji su pak bili pri vrhu hijerarhijske piramide su uživali luksuze posjedovanja vlastitih stanova ili stambenih prava. Sudeći po svemu navedenom, položaj onih koji nisu posjedovali određenu političku ili društvenu moć, uglavnom radnika, nije bio bajan. O tome svjedoči podatak koji u svom radu iznosi Radelić (2006), a koji govori kako je status studenta obnašalo svako 24. dijete radnika i svako 40. dijete seljaka. Ovo je samo jedan od dokaza koji upućuje na stupanj raslojenosti društva, a to je samo jedna od karakteristika koja se kosi s primarnim idealima socijalizma na koju se SFRJ toliko pozivala.

Kada promatramo demografsku sliku neke države, važan pokazatelj njezine razvijenosti jest stupanj homogenosti neke nacije. Tako Radelić (2006) uspoređuje podatke iz 1964. gdje je Jugoslavija sa stupnjem homogenosti od 41,95% bila na zadnjem mjestu u Europi, također jedina s koeficijentom ispod 50%, dok je 1981. godine situacija bila još gora, budući da se stupanj homogenosti još više smanjio te je iznosio 36,3%. Demografska slika u ovom kontekstu je izrazito važna jer pokazuje slabu etničku koheziju, a koja za sobom povlači probleme i nestabilnosti koji se javljaju u državama u kojima se isprepliću različiti jezici, kultura, vjera i sl. (Radelić, 2006).

Političkom scenom Jugoslavije vlada jedna stranka, koja svojim vladanjem još od 1945. upravlja političkim, društvenim i gospodarskim životom Jugoslavije. Zanimljiva je činjenica kako su dvije najrazvijenije nacije, Hrvatska i Slovenija, u Jugoslaviji bile upravo te koje su imale najnegativniji odnos prema SKJ (Savez komunista Jugoslavije) kao vladajućoj stranci (Radelić, 2006). O tome svjedoči podatak koji Radelić (2006) iznosi, a to je da je Slovenija svojim udjelom stanovništva u članstvu SKJ konstantno odudarala od prosjeka, nalazeći se na dnu ljestvice.

Spomenute događaje dodatno je potpaljivala gospodarska i politička kriza. Provedene reforme i njihov neuspjeli ishod samo su dokaz kako su ideje tih reformi bile usmjerene na krivu krizu. Politički interesi, nemogućnost dogovora oko vladajuće politike te nametanje vlastitih nacionalnih interesa predstavljale su nepremostivu prepreku oporavku Jugoslavije. Činjenica da Jugoslavija u jednom trenutku ostaje bez svog karizmatičnog vođe ne olakšava put ka oporavku (Milanović, 2011).

2.2. Prekretnica – smrt Josipa Broza Tita

Kako se sve više približavao trenutak Titove smrti, sve više su se počele javljati situacije straha, neizvjesnosti daljnjeg političkog i državnog razvoja koji samo što nije nastupio. Tako se među prvima pojavio strah od sovjetskog utjecaja i pokušaja destabiliziranja tadašnjeg političkog režima. Činjenica da uskoro neće biti glavne čvrste ruke koja je desetljećima održavala takav režim, činila je potencijal za destabilizacijom radi vlastitih interesa još većim. Budući da su zapadne zemlje radile analize u kojima su predviđale probleme koji bi nastupili u Jugoslaviji nakon Titove smrti, ali i njihova rješenja, u trenutku kada je nastupila Titova smrt počeli su razni poduhvati zapadnih zemalja kako bi se održala njezina stabilnost koja je bila u interesu mnogih zapadnih zemalja (Kasalo, 2017). Tako je npr. Vijeće ministara vanjskih poslova zemalja EEZ (Europska ekonomska zajednica) 1980. potpisalo povoljni trgovinski ugovor između Jugoslavije i država članica EEZ-a. Taj bi sporazum pomogao Jugoslaviji u rješavanju dubokog trgovinskog deficita. Predviđanja ekonomskih problema su se uglavnom svodila na problem velikog proračunskog deficita koji bi kasnije otežao vanjsko zaduživanje te u konačnici doveo do ekonomskog stezanja u državi i smanjenja životnog standarda (Kasalo, 2017).

Radničko samoupravljanje kao pokušaj reforme uloge radnika u poduzeću također doživljava neuspjeh. Što veće uključivanje radnika u rad poduzeća, gospodarstva i države predstavljeni su kao dio programa reforme u radničkom samoupravljanju, čiji je ishod na kraju bio takav da je ipak većina rukovodstva bila u menadžerskim rukama, naravno u dogovoru s vladom, dok su u javnost bile plasirane često iskrivljene, fiktivno optimistične informacije o političkom i gospodarskom stanju. Također, neizvjesnost ukazuje na strah i nepovjerenje od nadolazeće situacije. Građani tako podižu devizne depozite jer strahuju da bi im država u borbi za rješavanje deficita mogla zamrznuti štednju i ostale situacije koje su ukazivale na stvaranje sumnje prema do sada stabilnim odnosima Jugoslavije i Sovjetskog saveza (Kasalo, 2017).

U trenutku Titove smrti, 1980. godine, prvo se postavljalo pitanje tranzicije vlasti. Još kada je bio donesen novi Ustav 1974., u njemu su opisane izmjene u okviru kolektivnog predsjedništva koje je trebalo obnašati vlast nakon Titove smrti (Kasalo, 2017). „Broj članova predsjedništva smanjen je s 22 na 8. Bitan element smanjenja broja predstavnika u predsjedništvu je taj što su republike po prvoj verziji imale tri predstavnika, a pokrajine po dva. Smanjenjem na osam članova republike i pokrajine imale su po jednog predstavnika u predsjedništvu SFRJ. Problem Brozove smrti, koji je od početka sedamdesetih postojao u Jugoslaviji, time je djelomično riješen. Naposljetku, titula predsjednika SFRJ-a je ukinuta, a vlast obnaša predsjedništvo na

čelu s novim predsjednikom Lazarom Koliševskim pa potom Cvijetinom Mijatovićem“ (Kasalo, 2017, p. 54). No, mjesto Predsjednika SKJ nije formalno ugašeno, već je dogovoreno da će se o tome odlučivati na sljedećem Kongresu 1982. godine. Na Brozovo mjesto nije postavljen nitko poslije njegove smrti i nastavljeno je s rotirajućim jednogodišnjim izborom predsjednika Predsjedništva CK SKJ uvedenim 1978. godine (Kasalo, 2017).

O tome kakva je Tito bio ličnost i koliki je svjetski utjecaj imao govori samo ozračje njegovog pogreba, održanog u Beogradu, 11. svibnja 1980. godine. „Njegov je sprovod organiziran s velikom pompom u nazočnosti 209 delegacija iz 128 zemalja, uključujući 31 predsjednika, četiri kralja, osam potpredsjednika, 11 premijera i 47 ministara vanjskih poslova“ (Borneman, 2003, p. 168).

U vrijeme kada svjetska naftna kriza pogađa Jugoslaviju, u vrijeme kada Jugoslavija troši jako puno nafte, u vrijeme kada Jugoslavija vidi temelj svoje industrijske proizvodnje u jeftinoj nafti, cijene nafte toliko skaču na svjetskom tržištu da dolazi do ogromne oskudice deviza i nafte (Radelić, 2006). To je vrijeme još i poznato kao vrijeme mnogobrojnih reformi usmjerenih na stimulaciju gospodarstva. Nedugo nakon Titove smrti na vlast dolazi Milka Planinc koja svojim reformama u obliku podjele bonova stanovništvu nastoji uvesti ravnopravnu potrošnju u nastaloj oskudici. Također se osjećaju velike posljedice demonstracija za Kosovo. To je bila samo uvertira u stanje koje je uslijedilo. Uslijedilo je razdoblje borbe ne samo protiv srpskog nacionalizma, već protiv svih nacionalizama. Svoju sumnju u takozvano propagiranje liberalizma iz Beograda iskazao je Stipe Šuvar u poznatom razgovoru za Radio Slobodnu Europu, govoreći kako je to zapravo bila krinka iza koje se skrivala želja za uspostavom Jugoslavije kakva je bila (Radelić, 2006).

2.3. Glavni ekonomski, politički i društveni aspekti u Jugoslaviji

Nakon Drugog svjetskog rata gospodarski razvoj u regijama koje su bile dio Jugoslavije se odvijao pod zajedničkom ekonomskom politikom i jedinstvenim ekonomskim sustavom. Samoupravljanje je bilo novo društveno uređenje kojim se Jugoslavija nastojala udaljiti od Zapada u pogledu ekonomskih, političkih i društvenih aspekata. Međutim ovakav način upravljanja gospodarstvom se pokazuje neuspješnim, a očekivanja se ostvaruju u jednom drugom, suprotnom smjeru. Usprkos neuspjehu novog, drugačijeg državnog uređenja ipak dolazi do gospodarskog rasta države. Također, mijenja se struktura proizvodnje i potrošnje. Prosječna godišnja stopa rasta društvenog proizvoda poprima vrijednosti od 5% do 4,2% po

stanovniku. Međutim, osamdesete su godine kada stanovništvo Jugoslavije počinje osjećati posljedice tzv. „bezbriznih,, vremena. Dolazi do vremena stagnacije te naposljetku pada proizvodnje (Sirotković, 1996). Glavni krivac za takvo stanje, kako navodi Sirotković (1996) u svom radu, nalazi se u načinu funkcioniranja jugoslavenskog društva i samog sustava koji su se u mnogočemu odmicali od samog Ustava. Budući da Ustav kroz godine nije doživljavao nikakve radikalne promjene kao ni adekvatnu primjenu, kao takav onemogućavao je duži ostanak bilo kojeg pozitivnog učinka tadašnjih gospodarskih reformi. Vrijeme i potencijal gospodarskog razvoja cjelokupne države gubilo se na opterećenje razvojne politike pragmatičnom koncepcijom bržeg razvoja nerazvijenih dijelova (Sirotković,1996).

Što se razvoja gospodarstva Hrvatske tiče, Hrvatska je prema vrijednostima stopa rasta ukupnog društvenog proizvoda rasla sporije od Jugoslavije dok je po stanovniku rasla brže. Tu se u obzir treba uzeti i činjenica kako je u Hrvatskoj bilo sporije povećanje stanovništva (Sirotković, 1996). Budući da je Jugoslavija rasla brže od svjetskog prosjeka, prema međunarodnoj klasifikaciji, zauzela je novo mjesto u relativnim odnosima nivoa razvijenosti. Tako je Jugoslavija prešla iz grupacije slabo razvijene agrarne zemlje sa zaostalom industrijom u grupaciju srednje razvijene industrijske zemlje. Povećanje industrijske proizvodnje kao glavni cilj razvojne politike također bilježi uspješne rezultate. Vrlo brzo industrija je postala vodeća u cjelokupnoj proizvodnji (Sirotković, 1996). O brzom i velikom rastu svjedoče podaci koje iznosi Sirotković (1996) kako su u razdoblju od 1955., do 1989. godišnje stope u Jugoslaviji porasle za 10 puta. Važne komponente gospodarskog razvoja također su doživljavale porast u stopama pa su tako osnovna sredstva proizvodnje i već spomenuta industrijska proizvodnja imale brži razvoj od društvenog proizvoda. Dok s druge strane zaposlenost raste sporije od društvenog proizvoda. Važno je usporediti ove odnose jer se u tom slučaju dobiva bolja slika i objašnjenje kvalitativnih aspekata kao što su produktivnost rada, efikasnost sredstava i investicija, iskorištenost kapaciteta itd. (Sirotković, 1996).

U razdoblju od 1962.-1979. ekonomski pokazatelji uglavnom ostvaruju visoke stope rasta s relativno povoljnim međuodnosima, međutim zaokret u gotovo svim odnosima nastupa nakon 1979. Društveni proizvod gotovo stagnira, a zaposlenost i osnovna sredstva ostvaruju znatno usporeniji rast, ali višestruko brži od društvenog proizvoda. Takve promjene u međuodnosima ukazuju na pad efikasnosti, ali i pad iskorištenosti kapaciteta. Unatoč lošoj gospodarskoj slici, investicije i dalje rastu (Sirotković, 1996). Sirotković (1996) navodi da kada bi se usporedila u tom razdoblju Jugoslavija s drugim zemljama i grupacijama zemalja, došlo bi se do zaključka kako je Jugoslavija jedina država koja u kriznim vremenima povećava udio investicija u

društvenom proizvodu. Razlog tomu leži upravo u ekonomskoj politici pojedinih zemalja što se u konačnici odražava u promjeni odnosa u gospodarskom rastu. Tako se za primjer može uzeti tehnološki napredak kao pokazatelj. U odnosu na druge zemlje Jugoslavija ostvaruje manje razlike u tehnološkom napretku nego u produktivnosti rada. Razlog tomu su više stope investicija, odnosno, brži porast zaposlenosti u odnosu na društveni proizvod (Sirotković, 1996). Kada bi se malo napravio raskorak od usporedbe Jugoslavije s drugim zemljama i približilo usporedbi međuregionalnih odnosa i usporedbi gospodarskih pokazatelja unutar države, mogao bi se dobiti uvid u to koje su zemlje svojim politikama i ostvarenim napretkom gurale cjelokupnu Jugoslaviju na mjesto na kojemu se nalazila. Kada se uspoređi Jugoslaviju s ostalim razvijenijim zemljama, može se zaključiti kako je imala stope priraštaja stanovništva i tendencije kao i razvijene zemlje. Međutim, ovdje je ključna činjenica da je njezina struktura u potpunosti bila heterogena. Slovenija, Vojvodina i Hrvatska imale su niže stope od razvijenih dok su ostali dijelovi Jugoslavije ulazili u grupaciju srednje razvijenih. Tek nakon raspada Jugoslavije mogu se detaljnije promatrati razlike u obilježjima demografskih i razvojnih kretanja među tim državama. Tako je npr. Jugoslavija, prema podacima koje navodi Sirotković (1996) bila na 88. mjestu gledajući stupanj razvijenosti u grupaciji zemalja višeg srednjeg dohotka. Slovenija s gotovo dvostruko većim dohotkom po stanovniku zauzima 99. mjesto od ukupno 124 zemlje. Time se jako približava granici zemalja sa srednjim dohotkom i visokim dohotkom. Hrvatska zauzima zlatnu sredinu na 92. mjestu. Nemogućnost vođenja adekvatne vanjskotrgovinske politike sputava Jugoslaviju u ostvarivanju prijeko potrebnog gospodarskog rasta (Sirotković, 1996).

„Autarkično je gospodarstvo u Jugoslaviji prevladavalo sve do sredine osamdesetih jer su liberalne inicijative iz sredine šezdesetih zaustavljene jačanjem utjecaja konzervativne struje 1968. godine i nakon 1971. godine. Takva je gospodarska struja inzistirala na autarkičnome modelu oslonca na vlastite snage i povlaštenome položaju domaće proizvodnje. Propisi koji su, po svemu sudeći, trebali štititi domaće interese zaoštreni su 1976. godine, a omekšani tek 1978. kada su i povećana vanjska ulaganja. Takvo autarkično gospodarstvo za opstanak je trebalo koncentraciju sredstava, što je dovelo do posljedice zaduživanja u inozemstvu“ (Gazda, 2017, p. 9). Međurepublička razmjena bila je poticana brojnim mjerama i administrativnom regulativom dok je svjetska razmjena itekako zaostajala za svjetskim kretanjima. Takva situacija rezultirala je srozavanjem komparativnih prednosti Jugoslavije na svjetskom tržištu pa tako države unutar Jugoslavije niti nemaju prostora za odmicanjem od jugoslavenskog prosjeka. Analizom gospodarskog razvoja često se susrećemo s pitanjem opće i zajedničke potrošnje.

Njezin udio je vrlo nizak što možemo prepisati neefikasnom sustavu prelijevanja sredstava za potrebe federacije i u druge, možda manje potrebitije, republike i pokrajine (Sirotković, 1996). "Izvoz i uvoz važni su pokazatelji gospodarskog razvoja pa se tako ako se obrati pozornost na Hrvatsku, udio uvoza smanjuje od 1983. do 1987., i udio izvoza pa se može zaključiti da se poboljšavaju odnosi izvoza i uvoza. Međutim, razlog tomu su ekonomske reforme kojima se nastoje postaviti restrikcije na uvoz, kako bi se potakao izvoz. Tako naposljetku i biva. Neto izvoz raste zahvaljujući smanjenju uvoza koje je bilo uzrokovano restrikcijama te neznatnom povećanju izvoza" (Sirotković, 1996).

Osim političkih i ekonomskih pokazatelja stupnja razvijenosti jedne države, važni su i ostali pokazatelji kao npr. nacionalna homogenost (Radelić, 2006). Podaci pokazuju kako je Srbija bila najbrojnija nacija u Jugoslaviji, a stupanj nacionalne homogenosti iznosio je 41,95%, 1964. godine te se tada Jugoslavija nalazila na zadnjem mjestu u Europi. Dvadesetak godina kasnije stanje nije bilo mnogo bolje. Stupanj nacionalne homogenosti u Jugoslaviji se smanjio na čak 36,3%. Ovakva situacija je zabrinjavajuća jer je u demografskom pogledu slabila Jugoslaviju (Radelić, 2006). Koliki potencijalni problem može biti nacionalna isprepletenost može se vidjeti u primjeru kojeg je Jugoslavija imala priliku iskusiti sama. Politička stranka koja je vodila državu i nad njom provodila kompletnu diktaturu bila je SKJ. Te upravo takvo uređenje države i postojeći stupanj nacionalne isprepletenosti može dati odgovor na pitanje o nacionalnim razlikama. U prilog tome može ići podatak kako je 1981. godine svaki šesti Srbin, a tek svaki 10. Hrvat bio član Saveza komunista (Radelić, 2006). Veliki dio crnogorskog stanovništva također se nalazio u članstvu Saveza komunista Jugoslavije, dok se Slovenija konstantno svojim udjelom nalazila na dnu ljestvice. Mnogi stanovnici Jugoslavije su se identificirali s državom izjasnivši se kao Jugoslaveni. Dakle, prema Ustavu iz 1974. u prigodama popisivanja stanovništva i drugima, stanovnici su se mogli, a i nisu trebali nacionalno opredijeliti. Ako bi se netko izjasnio kao Jugoslaven, to bi značilo da pripada neopredijeljenom, odnosno, nacionalno neizjašnjenom dijelu populacije. Kada bi se netko izjasnio Jugoslavenom, to bi značilo izbjegavanje statusa manjine i potencijalno drugačijih načina ophođenja koji bi dolazili s takvim statusom (Radelić, 2006). Radelić (2006), također u svom radu stavlja pozornost na činjenicu da postoji razlika između Hrvata u drugim republikama i Srba u Hrvatskoj. U Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Srbiji postoji slučaj gdje su osobe čiji su roditelji bili Hrvati više izjašnjavali kao Jugoslaveni dok u Hrvatskoj stanovnici kojima su roditelji bili Srbi bi se opredjeljivali za tu nadnacionalnu skupinu. Iz toga se može

zaključiti kako osjećaj prihvaćenosti i ravnopravnosti prema državi između različitih nacionalnosti nisu bili jednako raspoređeni.

3. RASPAD JUGOSLAVIJE I DEMOKRATSKE PROMJENE

3.1. Ekonomska kriza u Jugoslaviji

Nakon Titova i Staljinova raskida, Tito nastoji Jugoslaviju odvojiti od dotadašnjeg rigidnog staljinističkog socijalizma. Stoga, uvođenjem sustava radničkog samoupravljanja i ourizacije, 50-ih godina 20. stoljeća, pokušava ostvariti svoj naum (Ćurić, 2016). „Mjesto tvorenice ourizirati može se reći stvarati, osnovati OUR, pa se ta dva izraza mogu ocjenjivati s gledišta njihove funkcionalnosti, a ne može se ourizirati osuđivati samo zato što je mješovita tvorenica“ (Babić S., 1978, p. 131). Ourizacija se u ovome kontekstu odnosi na ZUR (Zakon o udruženom radu) i njime oformljene „OUR-e“. „ZUR (1976.) je jedinstveno poduzeće razbio na poslovno i financijski samostalne dijelove, OOUR-e. OOUR-i dobivaju svoja sredstva i svoje žiro račune. Na taj način jedinstveni poslovni sustav transformiran je u neku vrstu konfederacije suverenih privrednih subjekata“ (Cvek et al., 2016, p. 16). Iako sloveći za državu koja njeguje svoj socijalizam, neke stvari su naprosto odstupale od polaznih postulata socijalističke ideologije. Radnici koji su prema ranije spomenutoj ideologiji trebali donositi sve važne odluke, svedeni su na neposredno primanje direktiva od strane elitnih članova SK (Savez komunista). SK je putem raznih vladinih institucija, banaka, društveno - političkih organizacija te menadžera provodila svoje interese, zaobilazeći radnike i njihova mišljenja. Sve više odmicanje od centralizma i važnosti uloge u državi pogodovalo je otvaranju vrata širenju različitih mišljenja (Radelić, 2006). Stoga se sustav ourizacije smatra neuspješnim. Ono što je proizišlo iz takve ideje, osim utopijske slike funkcioniranja ovakvog sustava su: veliko povećanje administrativnih troškova uzrokovano velikom količinom novoformiranih poduzeća, neproduktivnosti radnika, manjak investicijske efikasnosti, onemogućavanje demokracije i sl. (Ćurić, 2016).

„Ono što je također doprinosilo izraženosti ekonomske nepravde jest bila priroda gospodarskih odnosa između republika. Naime, velika negodovanja proizlaze iz nejednakosti stupnja razvijenosti republika. Manje razvijene republike zavide onima koje su razvijenije. Ta činjenica najviše se mogla vidjeti u razlikama životnog standarda građana. Susjedne države tada su već desetljećima imale kapitalistički ustroj države, dok je Jugoslavija svoj i dalje temeljila na socijalizmu. Najviše bivaju ugrožene tvornice te njihovi radnici i naravno poljoprivreda“ (Šošić, 2018, p. 9).

Kako su zasebne politike republika jačale te se sve više ponašaju kao samostalne republike tako u trenutku nastupanja naftne krize 1973. koja pogađa cijeli svijet, stanje u Jugoslaviji i u ponašanju njezinih stanovnika se ne mijenja drastično. Razlog tomu leži u odredbama zakona u kojima je svaka republika mogla samostalno upravljati o ekonomskim odlukama, što naposljetku dovodi do ogromnog vala zaduživanja na račun federacije. Nije ni čudo da su se krediti dizali u nenormalnim količinama kada je za većinu njih jamac bila ni više ni manje nego sama država. Također veliki investicijski val je napumpao gospodarski rast koji je poprimao stopu rasta od 5,6% 1979. godine (Radelić, 2006).

Konačni preokret, odnosno buđenje u realnost, Jugoslavija doživljava početkom druge naftne krize kada kamate na kredite dramatično rastu i kada zaduživanje postaje preskupo. Devastirajući podaci koje u svom radu iznosi Radelić (2006) daju uvid u sliku u kakvoj se kriznoj situaciji nalazi Jugoslavija. Jugoslavija je u deset godina, dakle u razdoblju od 1979. do 1981., povećala svoj vanjski dug za više od 20 milijardi dolara, što bi činilo više od 40% deviznih priljeva. Također kroz navedeno razdoblje inflacija poprima drastične vrijednosti. S vrijednosti od 46% 1981., 1989. inflacija poprima vrijednost od nevjerojatnih 2685%. Ta se vremena mogu još i prepoznati kao vremena kada su građani dobivali bonove za gorivo za benzin, kada su se automobili vozili po tzv. pravilu „par-nepar“, ovisno o posljednjem broju na registracijskoj tablici pojedinog automobila, velike nestašice robe široke potrošnje itd. Zbog restrikcija koje su bile nametnute na uvoz javlja se razdoblje oskudice robe široke potrošnje (gorivo, deterdžent, kava šećer, ulje itd.). Međutim, veliki problem javlja se kod ponašanja potrošača. Tada su radnici imali veliku zaštitu i sigurnost opstanka radnog mjesta. Takve odredbe dodatno su otežavale bilo kakvo osvješćivanje prema racionalnijem ponašanju. Sustav fondova za nerazvijene republike koji se tada nametao kao potencijalno rješenje, također nije bio usmjeren tamo gdje je to bilo zamišljeno. U takvim saveznim fondovima za nerazvijene postojao je sustav financiranja na razini federacije pa su se tako mnoga sredstva drugih razvijenijih država još jednom koristila za neefikasne investicije. Budući da je kompletan sustav politika bio dirigiran od strane KPJ, ne uvažavajući potrebe revitalizacije gospodarstva, već vođen svojim političkim namjerama, gospodarstvo u Jugoslaviji postaje sve više fragmentirano. Republike sve više trguju unutar vlastitih okvira u odnosu na međusobnu trgovinu. Negiranje pravih problema u državi, problema nefunkcioniranja političkog sustava, usporava oporavak gospodarstva (Radelić, 2006). Također, Radelić (2006) naglašava kako Hrvatska nije bila u mogućnosti iskoristiti kompletan razvojni potencijal zbog sustava prelijevanja sredstava,

trendovi potrošnje koji su u nesrazmjeru s proizvodnjom što upućuje na način preraspodjele sredstava među regijama.

Također je važno izvući zaključak o ekonomskim politikama koje su iako su sve regije bile dio jedinstvene Jugoslavije vodile samostalne politike. Kada bi se usporedila Hrvatska i Jugoslavija u aspektu strukture društvenog proizvoda i zaposlenosti, može se zaključiti prema podacima koje iznosi Sirotković (1996) da prevelikih odstupanja u vrijednostima nema, međutim dinamika je ta koja se mijenjala. Budući da Hrvatska ima veći stupanj razvijenosti i produktivnosti, ona se približila više drugim razvijenijim zemljama, nego cijela Jugoslavija.

Uz jedinstveni privredni sustav, razvoj praćen jeftinom radnom snagom i niskom efikasnošću bio je prisutan kako u kompletnoj Jugoslaviji tako i u Hrvatskoj. Brzi rast zaposlenosti bio je nusprodukt takve politike razvoja te u skladu s tim trebalo je nadomjestiti sada i novčana sredstva za osobne dohotke i potrošnju. Kako je veliki dio društvenog proizvoda odlazio na investicije nije preostao veliki dio koji bi odlazio na osobnu potrošnju, to je tzv. politika jeftine radne snage (Sirotković, 1996). Sirotković (1996) u svojem radu iznosi podatke koji ukazuju na ekonomsku politiku Jugoslavije za vrijeme svjetske naftne krize koja pogađa cijeli svijet. Naime, u razdoblju svjetske naftne krize u Jugoslaviji, udio društvenog proizvoda koji odlazi na investicije se povećava. Usporedi li se to s ostatkom svijeta (npr. zemlje srednjeg dohotka, OECD zemlje, Japan), može se uvidjeti kako, osim, što su bile razvijenije od Jugoslavije, smanjuju svoje investicije. Kako u svom radu navodi Sirotković (1996), Jugoslavija se nalazi u situaciji u kojoj upada u začarani krug nestimulativnih dohodaka koji uzrokuju neefikasne investicije i nisku produktivnost rada. Situacija je to od koje se Jugoslavija nikada nije oporavila.

Problem opće potrošnje još je jedna boljka koja je mučila Jugoslaviju za vrijeme kriznih razdoblja. Tako Hrvatska, koja je strukturom slična jugoslavenskoj, ali razvijenija od Jugoslavije i s većom produktivnosti, bilježi istu razinu osobne potrošnje. Još jedan primjer je Slovenija, koja poprima dvostruko veću vrijednost društvenog proizvoda po stanovniku. Također ima potrošnju nižih vrijednosti, nego proizvodnju (Sirotković, 1996). Ključ ovog problema nazire se u već ranije spomenutom sustavu raspodjele sredstava unutar Jugoslavije. Kao opreku možemo navesti primjer Kosova koje je bilo najnerazvijenije unutar Jugoslavije. Vrijednost društvenog proizvoda Kosova nalazi se u odnosu 24% od prosjeka Jugoslavije, u potrošnji poprima čak 75% jugoslavenskog prosjeka. Upravo ovakav način preraspodjele sredstava u Jugoslaviji, koji je trebao služiti kao dokaz da jugoslavenski vrh vodi brigu o svim

svojim regijama, doveo je do niza nezadovoljstava među regijama te međusobnim optuživanjima da se države međusobno iskorištavaju. Naposljetku ovakva atmosfera vodi do preokreta u političkim, gospodarskim sferama koje vode u nacionalni sukob (Sirotković, 1996).

3.2. Pojava višestranačja u Jugoslaviji

1960-te godine u Jugoslaviji označavale su revolucionarni period političkog i društvenog života te države. To razdoblje označava razdoblje političke i društvene liberalizacije. Razdoblje koje je obilježeno naporima iskorjenjivanja duboko usađenog centraliziranog državnog ustroja koji Jugoslaviju muči još od raskida odnosa sa Staljinom. Kod prvog pokušaja industrijalizacije vrlo se brzo pokazalo kako Jugoslavija ne može konkurirati na svjetskom tržištu niti pratiti nove ekonomske trendove. Kao odgovor na postojeće stanje, uslijedila je gospodarsko politička reforma 1961. Budući da je reforma predviđala još dublju decentralizaciju i liberalizaciju političkog i društvenog uređenja, sigurno je da su uslijedili razni politički sukobi, budući da mnogi obnašatelji bilo kakve političke moći, nastojeći da zaštite svoj interes, nisu htjeli oblikovati državu u tom smjeru. Međutim, iako je nezadovoljstvo sve više jačalo i od strane onih najugroženijih, ipak su i razvijenije države bile te koje su se primarno zalagale za liberalizaciju gospodarstva i stvaranja na kojima su htjele konkurirati. Hrvatska i Slovenija bile su među tim razvijenijim državama, a suprotnu stranu je bio predvodio dio srpskih komunista koji su zagovarali opstanak i još veće jačanje centralizacije i još veći utjecaj savezne vlade (Batović, 2010).

Donošenjem na vlast novog Ustava, 1964. godine, koji je trebao predstavljati, kako iznosi Batović (2010), prijelazno rješenje prema daljnjem razvoju samoupravnih odnosa, on je donio zakonske okvire za daljnju decentralizaciju države i liberalizaciju gospodarstva. Odredba da Savezno izvršno vijeće trebaju popunjavati predstavnici svih republika i zastupati njihove interese, da republike imaju veće ovlasti u odnosu na federaciju te mogućnost arbitriranja Ustavnog suda u slučaju kolizije saveznih i republičkih zakona. Kulminacija politički suprotstavljenih strana se događa 1966. na IV. Plenumu poznatijem kao Brionskom plenumu te ostavkom potpredsjednika Jugoslavije Aleksandra Rankovića koji je tada bio glavni odgovorni za rad Savezne službe za sigurnost. Prvobitni razlog optužbi Rankovića i institucija u njegovoj nadležnosti bilo je prisluškivanje jugoslavenskih čelnika i samog Tita od strane Udbe (jugoslovenska tajna policija). Međutim, razlog te optužbe navodi se kao obična formalnost jer je prava srž smjenjivanja s vlasti „drugog Titova čovjeka“ upravo u njegovom podrijetvu

srpskog nacionalizma. Upravo je sam IV. Plenum održan s namjerom razotkrivanja slučaja Rankovićeve prislušivanja (Batović, 2010). Budući da je Aleksandar Ranković bio na visokim državnim i partijskim funkcijama, a samim time s njim pod ruku ide i SDS (Srpska demokratska stranka), nedvojbeno je da nije bila najlakša stvar poduzeti bilo kakve akcije u smislu reformi takve institucije. Međutim u ovom slučaju takvo činjenično stanje se mijenja, budući da je sam prvi čovjek države, Tito, bio taj koji je 16. lipnja 1966. sazvaio tu sjednicu. Cjelokupna sjednica održala se na temelju Komisijskih izvještaja o radu SDS-a. Komisija je ocijenila da su pojedini redovi SDS, naročito spomenuti rukovodioci formirali protusamoupravnu birokratsku i centralističku grupu, koja obnašajući važne funkcije i u Savezu komunista i u državnom rukovodstvu, postaje partijska frakcija i suprotstavlja se privrednoj i društvenoj reformi koja doseže svoj vrhunac baš u tom trenutku. Mnogi su zapadni mediji Rankovićevo smjenjivanje komentirali kao još jedan način približavanja ka Zapadu i kapitalizmu (Bilandžić, 1987).

U svom djelu Batović (2010) spominje američkog konzula u Zagrebu, Roberta Owena kojega je specijalno zaintrigirala usporedba jugoslavenskog i američkog ekonomskog sustava. Tu usporedbu je napisao za poznati hrvatski časopis Vjesnik, Zvonimir Kristl. “Prema Kristlu, između republikanske i demokratske stranke nije bilo nikakve ideološke razlike, već se radilo isključivo o tehničkoj mogućnosti da se za svaku poziciju nadmeću dva kandidata. S druge strane stvaranje druge stranke u Jugoslaviji imalo bi za cilj uništenje socijalizma“ (Batović, 2010, p. 556). U Hrvatskoj se na demokraciju gledalo kao na jačanje i proširenje autonomnih republičkih prava i socijalizma, a ne kao na borbu za liberalno-demokratske ideje. Hrvatsku su mučila pitanja narodne ravnopravnosti glede jezika, kulture i gospodarstva te su u nastojanju da se što više osamostale kod mnogih izazvala shvaćanja takvih postupaka kao želju za potpuno odvajanje od Jugoslavije. Kako je iz stava o nacionalnoj neravnopravnosti, sve više i više rasla želja za osamostaljenjem republika, tako je sve više i rasla sumnja republika jednih u druge i formiranje mišljenja kako imaju zajednički cilj samo u različitom obliku, a to je raspad Jugoslavije (Radelić, 2006).

Jedan od najvažnijih reformističkih događaja uslijedio je 1971. godine poznat kao „Hrvatsko proljeće“. Hrvatsko proljeće bio je nacionalni pokret koji se vodio iz tri centra: liberalnijeg i nacionalno svjesnijeg dijela SKH okupljenog oko Savke Dabčević – Kučar i Mike Tripala, Matice hrvatske i njezinog vodstva okupljenog oko Vlade Gotovca, Marka i Vladimira Veselice, Šime Đodana, Hrvoja Šošića, Franje Tuđmana, Vlatka Pavletića, te iz reda studenata od kojih su bili najistaknutiji Dražen Budiša i Zvonimir Čičak. Vođa države, Josip Broz Tito skupa s partijskim vrhom nije se nikako slagao s idejama tzv. „proljećara“. Mnogi koji su se

najviše isticali u revolucionarnim pokretima bili su zakonski progonjeni i često završavali u logorima. Dakle, u Titovoj Jugoslaviji nije bilo mjesta za politička neslaganja sa službenim stavovima CK SKJ (Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije) (Radelić, 2006). Budući da razni pokušaji srpskih pregovora nisu imali uspjeha došlo je do stvaranja srpskog nacionalističkog pokreta. Važno je i spomenuti „Memorandum SANU“ napisanog od vodećih srpskih intelektualaca, a koji je predstavljao strateški velikosrpski dokument. U njemu se traži brza i odlučna reakcija, ističe kako je Ustavom SFRJ (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) formalno određena ravnopravnost svih republika SFRJ, međutim da je srpska republika tu ostala zaključena jer se nametanjem morala odreći dijela svojih prava i ovlasti radi autonomnosti drugih republika. Žustrost koja nastupa od toga trenutka može se vidjeti iz revizije Ustava iz 1974. koju su provele srpske vlasti 1988. godine te tzv. Antibirokratskom revolucijom srušile pokrajinska partijska vodstva Kosova i Vojvodine te SR (Socijalistička Republika) Crne Gore. U tom trenutku gledajući kako srpski nacionalizam i šovinizam uzima sve više i više maha, u Hrvatskoj dolazi do demokratskih promjena i višestranačja. U početku se sve nazire kroz stvaranje političkih inicijativa, dogovaranja sastanaka najprije u privatnim stanovima, a potom i u dvoranama, razvijajući se vremenom u politički pluralizam. Prve inicijative za stvaranje vlastite stranke stigle su sa strane Slavka Goldsteina i Vlade Gotovca. Oni su utemeljili novu stranku koja je nosila naziv Hrvatsko socijalno – liberalni savez (HSLŠ). S druge strane Franjo Tuđman i braća Veselica postavljaju temelje Hrvatske demokratske zajednice. Jedan od elementa na kojemu je HSLŠ gradio svoj program bila je Preambula programa HSLŠ- a. U preambuli HSLŠ-a, odnosno programu slobode iz 1991. HSLŠ se zalaže za ravnopravnost u državi u kojoj će zakon biti najvažnija norma ponašanja. Višestranački i parlamentarni sustav, neposredni izbori, stroga podjela vlasti, nezavisnost sudova, ravnopravnost svih oblika vlasništva i slobodno tržište samo su jedni od ciljeva koji su u svom programu naveli članovi HSLŠ-a. Rješenje nacionalnog pitanja unutar SFRJ-a, HSLŠ vidi u stvaranju konfederacije te u svojim načelima osobito naglašavaju nepovredivost slobode pojedinca te zakona kao najvišoj komponenti društva (Dunatov, 2010).

Pojavom višestranačja u SFRJ, dolazi do prvih izbora u državi, a 1990. je bila godina kada su se na političkoj sceni održali prvi stranački izbori na kojima su se za vlast borile nove stranke Hrvatska socijalno-liberalna stranka u koaliciji s HDZ-om, Hrvatskom kršćanskom – demokratskom strankom, Hrvatskom seljačkom strankom i Socijaldemokratskom strankom, tzv. Koalicija narodnog sporazuma. Iako u zanosu stvaranja ravnopravne, demokratske, politički pluralne i snažne republike, politička ideja članova Koalicije narodnog sporazuma nije

uključivala pravce raspada Jugoslavije. Također, HSLŠ kao prva formirana hrvatska politička stranka nije bila jedina koja je željela ostvariti promjene u općem društvu Jugoslavije (Radelić 2006). Formirana je još jedna stranka kojoj je u vidu promjena i reformi bilo stvaranje slobodnog tržišta i promjena političko-demokratskog načina funkcioniranja države. Članstvo ove političke stranke činila su prezimena 14 hrvatskih intelektualaca : dipl. ing. Ante Ledić, dr. Marko Veselica, dr. Vladimir Veselica, dipl. ing. Drago Stipac, dr. Franjo Tuđman, Vlado Marić, dr. Mladen Marić, dr. Tomislav Ladan, dr. Marko Turić, dr. Ante Matković, dr. Hrvoje Šošić, dipl. ing. Vlado Jurčević, dipl. ing. Nikola Gagulić i dipl. oec. Ivo Maglica, a ime koje je krasilo ovu stranku bilo je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). HDZ je svoje ciljeve temeljio na demokratskom uređenju političkog i društvenog života, zalagali su se za prestanak nametanja centralizma i unitarizma kao državnog uređenja, za slobodu naroda da sam izabere u kakvoj državi želi živjeti. Također, među ciljevima HDZ-a puno se govori o raseljenoj hrvatskoj naciji. Zalažući se za poštivanje prava hrvatskog naroda koji živi u iseljeništvu, HDZ nastoji ohrabriti povratak iseljenika u domovinu. Stranke su bile aktivne, okupljale sljedbenike širom Jugoslavije i izvan. Međutim, veliki problem s kojim su se borile bila je sama legalnost tih stranaka. U Jugoslaviji još je uvijek na vlasti bila KPJ, a Jugoslavija je i dalje bila jednopartijska država (Radelić, 2006).

Manifestacije velikosrpske ideologije mogle su se vidjeti u mnogo različitih oblika. Međutim za koncept zakonskog prihvaćanja političkog pluralizma, važno je spomenuti onu koja je poznata pod nazivom „miting istine“. Riječ je o velikosrpskoj manifestaciji koja je bila praćena parolama „Ovo je Srbija“. Slovensko komunističko vodstvo takve nastupe je pokušalo zabraniti, a SKH (Savez komunista Hrvatske) nije poduzeo ništa. Samim ignoriranjem širenja velikosrpstva, hrvatski narod gubi povjerenje u SKH. Stanje tzv. Hrvatske šutnje i dalje se nastavlja, međutim alternativne hrvatske stranke ne miruju. HSLŠ, 1989. potpisuje peticiju za vraćanje spomenika bana Josipa Jelačića na Trg Republike u Zagrebu. HDZ svoje djelovanje širi i na inozemne krugove te donosi jedan važan strateški dokument u kojem iznosi svoje glavne ciljeve o pravu samoodređivanja u povijesnim i prirodnim granicama te u kojem također upozorava hrvatski narod na ozbiljnost širenja velikosrpstva i ugroženost svih naroda njome. Tim spomenutim dokumentom pod nazivom „Proglas građanima i saboru SR Hrvatske i cijelome hrvatskom narodu“ označava se prijelomna točka u stjecanju popularnosti te političke stranke diljem domovine i iseljništva te također nadmašuje sva njihova očekivanja glede njihovog dotadašnjeg amaterskog djelovanja (Radelić, 2006).

Napokon, nakon svih napora usmjerenih ka osvješćivanju i poticanju državnog vrha za akciju, dolazi do trenutka u kojemu se tzv. Hrvatska šutnja prekida. Od toga trenutka počinje razdoblje postepenih promjena unutar SKH koje će na koncu dovesti do političkog pluralizma i djelovanja hrvatske države kao pravne i demokratske. Na 11. Kongresu SKH 1989. donesene su odluke koje svjedoče o temeljitosti provođenja promjena odredbi koje sežu od samih početaka. Tako se osim dolaska Ivice Račana na mjesto novog predsjednika CK SKH umjesto dotadašnjeg Stanka Stojčevića, provode novi amandmani koji uključuju i oslobođenje političkih zatvorenika, ukidanje smrtne kazne, odredbe o slobodi udruživanja u političke stranke i federaciji kao zajednici izvorno suverenih država. Do trenutka održavanja prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj 22. travnja 1990., u političkom životu Hrvatske registrirane su bile 33 političke stranke. Većina tih stranaka imala je marginalnu ulogu, dok su reprezentativne bile HDZ, stranke koje su činile KNS i kolektiv KHS-a koji je dobio novo ime Stranka Demokratskih Promjena. Kompletnom reformacijom rada SKH i napuštanjem komunizma kreće novo razdoblje za Hrvatsku. Kako naizgled narodna sloga unutar republika raste tako sve više raste nesloga i želja za prevlašću unutar SFRJ. Međutim, u novom ozračju višestranačja dolazi i do razlika u viđenju funkcioniranja hrvatske države koje će kasnije biti od krucijalne važnosti za budućnost hrvatskog naroda. S jedne strane SKH-SDP (Socijaldemokratska partija Hrvatske) naginje uređenju Hrvatske kao nove konfederalne Jugoslavije s Predsjedništvom kao kolektivnim tijelom, dok HDZ sa druge strane put Hrvatske vidi u priznanju njezinih narodnih i prirodnih granica. Iako veoma slični u većini svojih ciljeva i zahtjeva, važno je prepoznati ključna razilaženja oko viđenja uređenja buduće Hrvatske ovih dviju stranaka jer će politička pobjeda jedne označavati buduću stvaranja nove Hrvatske (Radelić, 2006).

3.3. Odgovor dijela hrvatskih Srba na promjene u Hrvatskoj

Usljed porasta napetosti u međurepubličkim odnosima i političke nestabilnosti, činilo se kako je scenarij oružanog sukoba u obliku rata neizbježan. Teorija koja je često bila zastupana o uzrocima sukoba i posljedično rata bila je ona o „stoljetnoj mržnji Hrvata i Srba“. Tako su se oni koji nisu razumjeli takvu teoriju pozivali na povijesne odnose kako bi se upoznali s tom mržnjom koja se prožima kroz kompletnu povijest odnosa Srba i Hrvata. Prema ovoj teoriji, buduću da je rat u Jugoslaviji bio uzrokovan međusobnom mržnjom naroda, a na Jugoslaviju se gledalo kao na otrovnu tvorevinu, bilo je pitanje vremena kada će do rata doći (Žunec, 2007). Nacionalni zanos kod Hrvata i njihovo vidljivo odbijanje da se pomire s dotad važećim odnosom snaga u Jugoslaviji, uznemirilo je srpsko stanovništvo, posebice ono u seoskim

sredinama. Naviknuti smatrati se pripadnicima najveće i dominirajuće nacije unutar Jugoslavije, sada sebe odjednom vide kao pripadnike manjine u Hrvatskoj. Nemir su povećali i poneki izazivački govori s hrvatske strane i određene mjere (Steindorff, 2006).

Pobune Srba obuhvaćale su nekoliko faza u kojima smo mogli pronaći one militarne, konvencionalne, one su također obuhvaćale razne manifestacije praćene prosrpskim parolama, skandiranjima poznatih imena, protestima itd. Jedan od primjera takvih organiziranih manifestacija nalazi se u važnom događaju proslave 600. obljetnice Kosovske bitke održane 1989. godine u Kninu. Polaznici te proslave mogli su svjedočiti srpskim skandiranjem Miloševića izvikivanju parola kao što su „Ovo je Srbija“, „Ne damo te zemljo Obilića, ne damo te bez krvoprolića“. Ovakva manifestacija završava rastjerivanjem rulje od strane vlasti i uhićenjem 20-ak manifestanata zbog narušavanja reda i mira i neprikladnog ponašanja. Ovo je bila samo jedna u nizu od prilika u kojima je bilo govora o stvaranju autonomnih „srpskih krajina“ koje bi kao federalne jedinice bile direktno podređene Beogradu. O militantskoj prirodi pobuna svjedoče još mnogi događaji koji svjedoče o međunarodnoj netrpeljivosti i nasilnosti. Također uz traženje Tuđmanovog uhićenja, isticanje ugroženosti Srba u Hrvatskoj, javljaju se i nasilni sukobi koji su u početku bili iscenirani i izmanipulirani, a sve to kako bi se sve više podrivala ta mržnja koju su mnogi smatrali glavnim i osnovnim razlogom izbijanja rata. Svi ovi događaji udaljili su sukobljene narode daleko od konvencionalnog političkog ponašanja (Žunec, 2007). Jedan od razloga nastupanja militantskog političkog djelovanja prije konvencionalnog je kasnije ostvarenje legitimiteta političkih stranaka u Hrvatskoj i u Srbiji. Tako su Srbi za vrijeme raskola u SKJ na XIV. Kongresu nalazili pod političkom komandom SKH. Budući da se novi SKH (SDP) izjasnio protiv Miloševićeve politike, tako političke potrebe dijela Srba u Hrvatskoj ostaju nepokrivene i zato se sve veći dio te populacije priklanja Miloševićevoj politici. Čim su promjenama Ustava Socijalističke Republike Hrvatske i ostalim donesenim odlukama stvorene nove zakonske odredbe koje su uređivale prijelaz sa jednostranačkog sustava na višestranački, srpski aktivisti započeli su sa osnivanjem stranaka koje su okupljale Srbe u Hrvatskoj. Srpska demokratska stranka (SDS) na čijem se čelu nalazio Jovan Rašković bila je glavna politička stranka Srba u Hrvatskoj i njezino se djelovanje kretalo također u militantskom ozračju. Ova stranka se nalazi u ulozi političkog kanala koji ukazuje na očigledne političke veze srpskih političara u Hrvatskoj s Beogradom. SDS je svoje militantno političko ponašanje podredila zalaganju za preuređenje Jugoslavije te stvaranje autonomnih jedinica vodeći se Miloševićevom politikom nasilja. Događaj koji datira iz 1990., a uključuje podizanja srpskih barikada na cestama prema Kninu i naoružani stav koji su uslijedili nakon

širenja dezinformacija o kretanju hrvatskih oklopnih transportera koji su krenuli prema tom gradu, označio je početak nasilja naoružanog srpskog stanovništva u Lici i sjevernoj Dalmaciji te početak rata u općini Knin. Također osim podizanja barikada i naoružanja srpskih pobunjenika, ova faza uključuje i izvršavanja prepada na policiju, miniranja pruga, cesta i infrastrukturnih objekata, a kako se nasilje sve više pojačava tako padaju i prve žrtve. Nasilni okršaj na Plitvicama, zasjeda milicije Krajine i napada na autobus hrvatskog MUP-a gdje pogibaju i hrvatski policajci, također 1. i 2. svibnja, koji obilježavaju napad agresorskih sila na selo Borovo selo i Poleča u kojem gine trinaestorica hrvatskih policajaca. Ti događaji se smatraju početkom hrvatsko-srpskog rata (Žunec, 2007).

U to nemirno doba moglo se razlikovati tri glavna faktora koja su obuhvaćala politička djelovanja u Jugoslaviji: JNA, srpsko rukovodstvo na čelu s Miloševićem i vlade Slovenije i Hrvatske. Naime, Miloševićeva politika bila je u stanju odlučiti se za federaliziranje Jugoslavije ili čak njezin raspad pod cijenu reevaluacije državnih granica. Ukoliko bi se u obzir uzeli nacionalni kriteriji, tada bi se područja naseljena pretežito Srbima izdvojila iz Bosne i Hercegovine te iz Hrvatske. Prema jednom dnevniku kojeg je napisao jedan srpski političar, doznajemo kako je Milošević 1991. godine već razmišljao o izbacivanju Hrvatske i Slovenije sa teritorija Jugoslavije. Nasuprot tomu, Hrvatska i Slovenija su na strani federaliziranja Jugoslavije. Razlog tomu pripisuju većoj i bržoj modernizaciji Jugoslavije. Ovako različito zastupljeni interesi nisu mogli poprimiti miran završetak. „Slovenski referendum o suverenitetu i pravu na osamostaljenje, proveden je u prosincu 1990. djelovao je u tom momentu još kao sredstvo za postizanje povoljnije pregovaračke pozicije, premda se u Sloveniji sve češće razmišlja i o napuštanju jugoslavenske države“ (Steindorff, 2006, p. 214-215).

3.4. Početak otvorenog rata u Hrvatskoj

„Doživjeli smo najtragičniji dan u kratkoj povijesti demokratske vlasti, nakon jedva jednogodišnje pobjede mlade demokracije u Hrvatskoj. Suočeni smo sa, mogao bih reći, početkom otvorenog rata protiv Republike Hrvatske“ (Martinčić Jeričić & Nazor, 2019, p. 143).

Ovakvom je izjavom Franjo Tuđman na sjednici Vrhovnog državnog vijeća RH 1991. godine okarakterizirao nesretne događaje ubojstava trinaestorice hrvatskih policajaca od strane srpskih agresora. Hrvatski policajci bili su žrtve agresorskih snaga u selu Borovo selo i Polača. Iako su spomenuti događaji poprimili simboliku početka agresije na Hrvatsku i otvorenog rata u Hrvatskoj, nije tajna kako ovo nisu bili prvi nasilni napadi na hrvatsko stanovništvo u cilju

etničkih čišćenja nesrpskog stanovništva i stvaranja tzv. „Velike Srbije“; tu su još i blokada i okupacija cesta i mostova kao strateški važnih infrastruktura među republikama itd. Međutim događaji koji su se dogodili 1. i 2. svibnja 1991. u Borovu selu i Polači označavaju točku kapi koja prelijeva čašu hrvatskom narodu te gdje započinje otpor i borba za slobodu od velikosrpske agresije (Martinčić Jerčić & Nazor, 2019).

Upravo ovim događajima počinje se sve više intenzivirati nasilje. Ključni trenutak kulminacije intenziteta nasilja nastaje upravo u trenutku kada JNA (Jugoslavenska narodna armija) otvoreno prelazi na stranu srpskih pobunjenika u Hrvatskoj. Srbija nije više potajno koristila snage JNA već sada ni sama JNA ne oklijeva te napada hrvatsko selo Kijevo 26. kolovoza 1991. (Martinčić Jerčić & Nazor). Žunec (2007) se referira na stav tadašnjeg jugoslavenskog državnog sekretara za obranu Veljka Kadrijevića koji je smatrao kako je JNA otvorenim priključenjem srpskim pobunjenicima ostvarila ciljeve te faze sukoba, misleći na fazu u kojoj Hrvati počinju s otvorenim napadima na JNA, tako da je zaštitila Srbe u Hrvatskoj te da se vojno i politički pripremi za nadolazeće događaje. Srpski pobunjenici koji sada osnivaju i vlastite vojne snage uz potpunu podršku kapaciteta JNA, izvršavaju agresiju na područjima gdje Srbi žive kao manjina ili uopće gdje se nalazi srpsko stanovništvo. Napad JNA na Vukovar u kolovozu 1991. popraćen razarajućim topništvom i zrakoplovstvom pobliže dočarava sliku razmjera okrutnosti ovoga rata koja podsjećaju na Drugi svjetski rat (Žunec, 2007).

Od izrazite važnosti je razumijevanje odnosa unutar SFRJ i načina na koji su se republike odnosile jedna prema drugoj pod okriljem svojih političkih ciljeva kako su oružani sukobi i rat navirivali. Jugoslavenska narodna armija kao zajednički korpus obrane i nacionalne zaštite svih republika kao svoj glavni cilj je imala oduvijek očuvanje Jugoslavije. Međutim, budući da je SFRJ bila država koja se sačinjavala od mnogo naroda, takva joj je u početku bila i vojska. Kako mnogi povjesničari koji se bave istraživanjem odnosa u SFRJ te uzrocima njezinog raspada naglašavaju da se JNA počela raspadati raspadom Jugoslavije tako valja malo bolje razmotriti procese koji se tijekom predratnih godina događaju unutar JNA (Petrović, 2006).

Kao događaj koji otvara vrata procesu prelaska JNA iz multietničke vojske kojoj je u interesu zajedništvo svih naroda u pretežno jednoetničku vojsku koja sada obnaša isključivo političke i etničke ciljeve jedne nacije, Petrović (2006) navodi događaj gdje vojnik albanske etničke pripadnosti izvršava ubojstvo i ranjavanje nad nekolicinom vojnika JNA. Taj događaj se u Srbiji protumačio kao povreda srpskog bratstva i jedinstva te se koristi kao isprika za još veće jačanje protualbanskih akcija koje su tada bile u punom jeku. Nakon raspada SKJ i samim time pojavom

moćnosti višestranačja, JNA sve više počinje izražavati svoje nezadovoljstvo prema republičkom ustroju na koji je između ostalog i nalazila u TO (teritorijalna obrana) koja je također bila sastavni dio obrambene koncepcije Jugoslavije. Jasno je bilo kako se sve većim tendencijama republika za osamostaljenjem stvaraju dvije kompletno suprotne koncepcije: unitaristička i konfederacijska. Razoružanjem republičkog štaba TO Slovenije, JNA prelazi na stranu ranije spomenute unitarističke koncepcije te se spaja s ideologijom „Velike Srbije“ što nedugo nakon toga pokazuje i izravnim sudjelovanjem u agresiji na Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu. Kada se traga za razlozima ovakvog ponašanja JNA, moglo bi se vratiti na početnu rečenicu u kojoj je rečeno kako JNA nestaje s raspadom Jugoslavije. JNA je bila stvorena kao vojska Jugoslavena i borila se za održanje Jugoslavije, a ako nestane Jugoslavije, nestat će i JNA pa je i logičan slijed događaja u kojemu se JNA priklanja koncepciji koja teži ka očuvanju Jugoslavije. Samo što to nikada očigledno nije bio plan očuvanja Jugoslavije, već stvaranja Miloševićeve Velike Srbije (Petrović, 2006).

Petrović (2006) također postavlja pitanje etničke reprezentativnosti sastava vojske. Oslanja se na činjenicu kako se oficirski kadar u JNA od poratnih godina znatno promijenio u etničkom sastavu. Naime, Petrović (2006) iznosi podatak kako 1989. „Srba u JNA ima 34% više od idealnog broja, Crnogoraca 45% više, dok je Slovenaca 60% manje od potrebnih, Hrvata 30% manje, a Bošnjaka, Albanaca, Mađara i drugih nacionalnih manjina čak 60-90% manje od idealnog omjera“ (Petrović, 2006, p. 142). Činjenica da su se u sastavu JNA nalazili narodi koji su se po mnogočemu razlikovali jedni od drugih (životni standard, jezik, ekonomski pokazatelji svake nacije i sl.) uvelike je doprinosila povećanju etničke nereprezentativnosti vojske. Sve te razlike kako su bivale veće tako su se i umanjivale šanse za napredovanje unutar vojske (Petrović, 2006).

Jedno od ključnih pitanja bilo je pitanje manipulacije kadrova u JNA i je li ona bila dio jednog plana o srbizaciji JNA. Na ovo pitanje može se nadovezati pitanje je li vojska zaista posjedovala toliku razinu samoodređenosti da u jednoj državi kao što je bila SFRJ, pogotovo u doba Tita, koja je toliko propagirala ravnopravnost, sprovede cilj da stvori Veliku Srbiju. Vrlo vjerojatno i ne, ali je zato možda nenamjerno upravo zbog prethodno navedenih uzroka sama i došla do takvog stupnja prevlasti Srba i Crnogoraca u časničkom kadru. Sustav protekcije tzv. „zemljaka“ te veza na temelju kojih su se događala unapređenja na veće činove, a budući da nam je poznato kako je bio visok udio srpskog naroda na visokim činovima nije ni čudno da je vrh JNA vrlo brzo postao dvonacionalan, uključujući pretežno i Crnogorce, i jednonacionalan (Petrović, 2006).

Kako se u vrhu JNA mogao pronaći određen broj pripadnika unitarističke ideje o ustroju države, dolazak ministra obrane SFRJ Branka Mamule i njegovog preustroja JNA u ruhu plana „Jedinstvo“ iz 1987. Ovakav način preustroja gdje Branko Mamula želi oslabiti moć udjela drugih republika u sustavu obrane, staviti pod nadzor TO koja kasnije postaje dio plana ostvarenja ideje Velike Srbije te uz jačanje Miloševićeva utjecaja u Srbiji te njegove ideje o „Velikoj Srbiji“, doveo je do toga da je u ratnim godinama vrh JNA prožet unitarističkom idejom te u mogućnosti provoditi političke odluke koje su odlazile na štetu drugih naroda. Ne može se reći da je jedan od razloga rata etnička neravnoteža, niti da bi etnička ravnoteža isti spriječila. U slučaju Jugoslavije i njezine JNA, postojao je zatrovani časnički vrh koji političkim manipulacijama i velikosrpskim tendencijama koji je gurao realizaciju unitarističkog ustroja države. U suprotnom da je postojala etnička ravnoteža pri časničkom vrhu, iako ne bi mogla spriječiti rat, jer kao što je već spomenuto, etnička neravnoteža je samo utabala brži put ka početku rata, postojanje većeg udjela protivnika unitarizma samo bi umanjilo autonomiju JNA i usporilo i otežalo političku manipulaciju koja je postojala (Petrović, 2006).

3.5. Demokratske promjene i nemiri u Sloveniji

U raznim stručnim radovima često se napominje kako je odnos Srbije, preciznije JNA, prema Sloveniji bio blaži, nego što je bio prema Hrvatskoj. Gazda (2017) u svom radu navodi glavne razloge tomu. Naime, sličnost u postulatima slovenske politike s prethodnom vlašću bila je prihvatljiva političkim afinitetima srpske vlasti, također oporba koja je bila na vlasti nije prijetila ozbiljnijim ratnim ispadima i kao treći, a možda i najvažniji razlog je bio nedostatak srpskog pitanja u Sloveniji. Međutim, ta činjenica se ubrzo počela mijenjati kako su s jedne strane rasle nacionalističke tendencije Srbije ka ostatku Jugoslavije, ali isto tako i s druge strane kako se jačao otpor i želja za suverenitetom drugih republika u toj „jedinstvenoj državi“. Veliko nezadovoljstvo Slovenije javljalo se kod tzv „novačkog pitanja“. Upravo to pitanje bio je glavni uzrok razilaženja Slovenije i JNA. Slovenska želja za reorganizacijom novačenja slovenskih vojnika i određivanja Slovenije kao mjesta gdje će većina slovenskih vojnika služiti svoj vojni rok, JNA je bio neprihvatljiv. To je samo jedan od faktora koji su pogurali slovensku želju za osamostaljenjem (Gazda, 2017). To je bilo i vidljivo iz samih podataka koje Gazda (2017) iznosi, a govore o izlaznosti na plebiscit (93%), na kojemu se čak 88% birača izjasnilo potvrdno za osamostaljenje Slovenije. Nakon gomile pokušaja i pregovora s ciljem rješavanja novačkog pitanja te činjenica koju su upućivale na to da se rješenje tog pitanja ne nazire niti u tragovima, a priča o mirnom razilaženju JNA i Slovenije završava odbacivanjem ultimatumima o popuni po

propisima slovenskih čelnika, alternativa toga ultimatumu je bila popuna vršenjem sile. Uslijedile su razne reakcije s objiju strana, razni incidenti gdje je dolazilo do sukobljavanja sigurnosnih službi s objiju strana, uhićenja policajaca, prekida dovoda struje i vode u vojarnama i sl. Sve je to uzrokovalo bujanje napetosti koje je samo čekalo svoju točku eksplozije. Kako se Slovenija sve više približavala svome osamostaljenju i kako je sve više jačala svoje vojne snage, što zbog odsustva agresije snaga JNA prema njoj, a što zbog vlastite upornosti za konačnim rješavanjem novačkog pitanja to je sve više rasla nervoza u redovima JNA (Gazda, 2017).

Osim želja za osamostaljenjem u političkim i vojnim sferama, građansko društvo također je nastupalo žestokim pokretima koji su se suprotstavljali vladajućoj političkoj, vojnoj eliti. Najkontroverznije je bilo upravo ono pitanje o vojnoj službi u Jugoslavenskoj vojsci. Najupečatljiviji u kritiziranju novačenja vojnika u JNA i vodećih generala JNA radi zlouporabe položaja u svrhu vlastitih interesa bio je politički časopis Mladina (Ramet, 2010). Glavni i osnovni motiv najsamostalnijeg časopisa bio je otpor autoritativnim primjenama koje su još uvijek mučile čak i ljubazniji, nježniji komunizam po kojemu je Jugoslavija postala poznata (Patterson, 2000). Također kao odgovor na srpski nacionalizam, 1987. objavljen je politički nacrt, napravljen od strane intelektualaca koji su surađivali s političkim časopisom Nova Revija, a koji su između ostalog naglašavali važnost promjene jugoslavenske države u smjeru stvaranja konfederacije (Vukas, 2006).

Slični politički nastupi su se nešto kasnije pojavili i u susjednoj Hrvatskoj. Franjo Tuđman i ak. Ivan Supek, koji je tada nosio titulu predsjednika HAZU-a bili su žestoki zagovaratelji transformacije jugoslavenske zajednice u klasičan oblik konfederacije, ističući važnost jačanja institucija koje se orijentiraju na društvene, političke i gospodarske aspekte radi postizanja političkog pluralizma i demokracije u društvu. Ovakva zbivanja pojavila su se ranije u Sloveniji. Tako je npr. prema Dejanu Joviću slovenska politička oporba bila promatrana u dva okruženja. Jedno okruženje bilo je okupljeno oko Janeza Janše i njegovog već spomenutog političkog tjednika Mladina, a drugo, koje je prednjačilo intelektualnim ozračjem, okupilo se oko časopisa također već spomenute Nove revije, Grafenauera i Rupela. Od velike važnosti je Model konfederacije u Jugoslaviji. To je zajednički prijedlog Predsjedništva Hrvatske i Slovenije, objavljen 12. listopada 1990. To je bio nusprodukt dvaju odvojenih nacрта. Oba nacrtu podudarala su se u isticanju reorganiziranja Jugoslavije kao saveza jednakih republika te kao ključne odrednice sveopćeg opstanka Jugoslavije. Taj zajednički nacrt temeljio je svoje ideje na idejama tadašnjeg ustroja Europske zajednice te na iskustvima zajednica koje su bile konfederativno uređene tijekom povijesti. Njegova glavna uloga bila je postizanje kompromisa

između sukobljavajućih polazišta tadašnjih republika u Jugoslaviji te očuvanja mira i stabilnosti tih prostora (Vukas, 2006). Konfederacija se mora temeljiti na međunarodnom ugovoru, kojim se tvori takav jedan organizam. Upravo je tim pravcem usmjeren koncept na kojemu se temeljio Zajednički prijedlog. Predviđao je zajedničke organe Konfederacije koji bi svoje djelovanje temeljili na konferencijskom principu i načelima jednoglasnosti. Kao što je već spomenuto, Zajednički prijedlog je predviđao klasični model međunarodnog ugovora koji oblikuje pravnu infrastrukturu Konfederacije, a sklapaju ga samostalne države. Zajednički prijedlog zastupa glavno i osnovno načelo prava naroda na samoodređenje, uključujući pravo na istupanje članica iz saveza u bilo kojem trenutku, ali i na udruživanje s drugim narodima. Sukladno tomu, nužno je da se sve države koje bi potencijalno trebale postati dio konfederacije, pristanu na sve odredbe klasičnog međunarodnog ugovora. Međutim, uzimajući u obzir već spomenute ciljeve ovog Zajedničkog prijedloga i političkih interesa srpskog djela vlade dobivala se drugačija slika o završetku priče stvaranja Jugoslavije kao konfederacije (Vukas, 2006). „Napuštanje slovenske delegacije, samo po sebi rizično, simboliziralo je konačno prevladavanje „nacionalnog interesa“ nad „klasnim prioritetom“ i nad „demokratskim centralizmom“ koji se u njemu podrazumijeva“. Događaj koji je citiran u prethodnoj rečenici, a odnosi se na ishod sjednice Komunističke partije Jugoslavije održane u prosincu 1990., povijesno se uzima kao službeni kraj pokušaja rješavanja „Slovenskog nacionalnog pitanja“ mirnim putem (Hansen, 1996).

„Čarke“ koje su se neprestano događale između Slovenije i JNA započele se 23. svibnja, a događaj koji je tomu prethodio odnosio se na razoružanje u Pekrama od strane slovenske TO. Razoružana je bila skupina vojnika 195. motorizirane brigade iz Maribora. Od toga trenutka sve su češći slučajevi izvanrednih uhićenja policijskih djelatnika, prekid struje i telefonskih veza po vojarnama, vojnim bolnicama, stambenim zgradama itd. (Gazda, 2017). Ubrzo nakon slovenskog i hrvatskog proglašenja samostalnosti donesena je odluka od strane Saveznog sekretarijata koji nalaže eliminiranje i sprječavanje izgradnje novih graničnih prijelaza. JNA organizira vojne postrojbe na državnim granicama, povlači dodatne vojne snage iz slovenskih i hrvatskih krajeva, organizira zapovjedništva po vojnim jedinicama te započinje akciju zaposjedanja državne granice u Sloveniji (Gazda, 2017). Problem s kojim se također JNA suočavala u ovom ratnom sukobu, a definitivno nije bilo na pomoći u vojnim uspjesima, bilo je i ratno dezerterstvo njezinih pripadnika. Naime, predsjednik Slovenije, Milan Kučan je nastojao ponovo preuzeti kontrolu nad ugroženim teritorijalnim granicama Slovenije. Stoga, upućuje pozive svim slovenskim vojnicima da se povuku iz JNA i ne sudjeluju u agresiji na Slovenije

te se povratkom u Sloveniju zajedno bore za očuvanje mira u Sloveniji (Nikolić, 2011). JNA je u borbu protiv Slovenaca angažirala tek 15% svojeg vojnog kapaciteta te unatoč nastojanjima da kazni Sloveniju po brzom postupku, ishodi prvih ratnih doba nisu dali naslutiti isto (Gazda, 2017).

Slovenija je s druge strane kritizirana kako je imala neadekvatnu strukturu, u smislu da je koristila neprikladne vojne snage na mjestima gdje bi neke druge vojno više značile i doprinijele. Međutim, kako je uspjela sakriti oružje JNA u vremenima pokušavanja razoružanja Slovenije, to joj je uvelike pomoglo te pospješilo vojnu mobilizaciju i učinkovitost. Prvi dani ratnog stanja te analiza razmjera sukoba u Sloveniji daju naslutiti kako se nipošto nije radilo o ratu zauzimanja slovenskih granica. Slovenske snage znale su kako JNA nije adekvatno pripremljena za dugotrajni sukob te je ratovala protiv nje nastojeći usporiti sve njezine akcije. Već drugog dana ratovanja, dolazi do obrata situacije te Slovenija uzvraća udarac te zauzima više graničnih prijelaza. Naglasak je bio na slovenskoj vojnoj operaciji zauzimanja aerodroma Brnik, vojarne u Kranju, Ilirskoj Bistrici, Mariboru, Murskoj Soboti i Gornjoj Radgoni. JNA je ostala iznenađena ne očekujući ovakav otpor Slovenaca (Gazda, 2017).

Nakon neuspjelog održavanja primirja koje je nastupilo 28. lipnja 1991., a koje je sklopljeno između predsjednika Kučana i admirala Broveta, uslijedili su još žešći napadi između Slovenije i JNA. Kao temeljna mana JNA spominje se upotreba oklopno-mehaniziranih snaga bez pješadijske podrške. Slovenske snage su znale kako iskoristiti svoje nevelike i brze vojne jedinice koje su efikasno odrađivale pružanje pomoći napadnutim jedinicama. Također snalazljivost su pokazali i u nadgledanju komunikacija i vojnih objekata (Gazda, 2017). Vrh JNA je pokušavao na sve načine zaustaviti vojne akcije u Sloveniji, optužujući Sloveniju kako vodi „prljav rat“. Upućuju se posljednji zahtjevi Sloveniji za kompletan prekid vatre s prijetnjama da će u suprotnome JNA mobilizirati svoje snage. Međutim, Slovenija znajući kako je ostvarenje takvih prijetnji u kontekstu kompletne upotrebe vojnih kapaciteta JNA nemoguća, i dalje poziva svoje građane na borbu za samostalnost te započinje rat protiv JNA. Napokon, 30. lipnja u Sloveniju na razgovor sa predsjednikom Kučanom dolazi Ante Marković te postižu sporazum o prekidu agresivnih odnosa (Nikolić, 2011). Sporazum je predviđao prekid vojnih operacija, prebacivanje ranjenih pripadnika JNA u bolnice, povlačenje jedinica JNA u kasarne i formiranje mešovite komisije koja će nadgledati sprovođenje sporazuma (Nikolić, 2011).

2. srpnja 1991., predsjednik Kučan proglasio je prekid vatre slovenskih vojnih snaga, iako u prednosti (naime, to je dobar politički potez u smislu pokazivanja pomirljivosti). Takav potez

JNA nije prihvatila već je ustrajala u tome da je sama prisilila Sloveniju da sklopi primirje. Vatra je prekinuta s obiju strana, a primirje je napokon postignuto. Poraz JNA u Sloveniji ostavio je gorak okus u ustima JNA koji se očitovao u insinucijama kako je Slovenija angažirala njemačke instruktore koji su trebali obučiti slovenske vojnike za rukovodstvo protuoklopnih oružja te da su sami sudjelovali u određenim vojnim akcijama (Gazda, 2017). Sve to zvuči kao jedna velika isprika zapovjedništva JNA koja je zapravo pokazala svoju nespремnost i nepripremljenost pristupanja ovakvom sukobu.

Osim svoje dosjetljivosti i snalažljivosti, Slovenci su pokazali kako, kad je u pitanju ratovanje i vojna obrana, nisu kompliciran narod. To su pokazali odgovarajući na protivničke akcije dobrom pripremom koja je uključivala postavljanje prepreka te potom organiziranje obrane. Naravno, ovom kontekstu uvelike pridonosi već ranije spomenut dobar nadzor komunikacija i vojnih objekata protivnika. Svoje vojne uspjehe može potkrijepiti mnogobrojnim označavanjima cestovnih raskrižja, nadvožnjaka i mostova na putevima gdje su se kretale protivničke snage i na tim mjestima postaviti prepreke i osnažiti ih relativno slabim protuoklopnim naoružanjem (Gazda, 2017). Završetkom ovog rata i pobjedom Slovenije nad JNA upravo su se ostvarile najdublje želje slovenskog naroda koji je često naglašavao kako je od velike važnosti da Slovenija bude samostalna i neovisna država kao i kada je bila nekada davno.

4. USPOREDBA GOSPODARSKOG STANJA HRVATSKE I SLOVENIJE U SKLOPU JUGOSLAVIJE I DANAS

4.1. Novi početak – pregled ekonomskog, političkog i društvenog stanja u samostalnoj Hrvatskoj

Nova samostalna Hrvatska trebala je biti država s demokracijskim državnim uređenjem. S legitimnim privatnim sektorom, htjela je pobjeći od starog načina vlasti i od socijalizma. Nakon što su se države odvojile, sredstva su se također prepolovila; sloboda znači privatizaciju. Zakonom koji je donesen u travnju 1991. propisane su metode kojima će se javne tvrtke djelomično privatizirati. Politička elita okoristila se situacijom koja naposljetku smanjuje entuzijazam za poduzetništvom u državi i stranim priljevima. Vladajuća stranka, HDZ, je bila žestoko kritizirana jer je transferirala tvrtke grupama povlaštenih individualaca koji su bili u političkom životu. Jedan od glavnih uzročnika korumpiranosti u politici već na početku samostalnih godina je bio Tuđmanov „osobni“ koncept, a taj je da niti jedna osoba izabrana na dužnost gradonačelnika nije mogla preuzeti dužnost bez potvrde predsjednika. Tada se na tu odredbu gledalo kao na sigurnosnu mjeru, a rezultirala je pojavljivanjem secesionističkih sklonosti nekih Srba u općinama gdje se nalazila srpska većina (Ramet, 2010). S obzirom na to da je preambulu novog Ustava iz 1990. koja nosi naziv „Izvorišne osnove“ napisao Tuđman sam, tako nije ni čudno kako je uloga predsjednika opremljena prema tom ustavu krojena prema Tuđmanovim načelima (Steindorff, 2006). Takvi slučajevi korupcije i nepotizma idu ruku pod ruku s Tuđmanovim godinama kao predsjednika. Pa tako ni ne čudi da je proces privatizacije izgledao upravo tako da su na vlast većine poduzeća te objekata u državnom vlasništvu došli upravo članovi obitelji Tuđman i pojedini pripadnici HDZ-a (Ramet, 2010).

Na početku 1990.-ih većina postsocijalističkih zemalja započela je organizaciju nacionalnih programa koji su se kretali putanjom upoznavanja i prihvaćanja novih, materijalnih tehnologija i biotehnologija. Kako bi pružile dodatnu potporu tvrtkama, politike su premjestile svoju pozornost s pristupa rješavanja problema na sveobuhvatan pristup kako bi potaknule sistematsku prirodu inovacijskog procesa i ostvarile prijelaz s tehnološke politike na inovacijsku politiku. Konkretno govoreći o Hrvatskoj koja također spada u grupaciju Europskih zemalja Središnje i Istočne Europe (CEE zemlje), inovacijska politika bila je na vrlo niskom nivou, kao i kod drugih pripadnica CEE, a poboljšanje i unaprjeđenje nije bio prioritet. Naprotiv, politički i socijalni naglasci bili su na otvaranju tržišta, poticanju stranih investicija

te etničkom sljubljanju. Upravo kretanje takvom putanjom rezultiralo je zastarjelom državnom politikom određenom uskogrudnom vizijom gospodarskog razvoja koji se prvenstveno fokusirao na tradicionalne industrije i liberalizaciju tržišta, a ne inovacijske procese koji bi je možda doveli nadomak bliže potpunom prelasku na tržišnu ekonomiju i integraciji u EU (Švarc, 2006). Budući da Jugoslavija više nije cjelina, sada možemo promatrati pojedine razvojne pokazatelje samostalnih država. Međutim, svojim osamostaljenjem nije pobjegla od gospodarske sile koju je nosila dok je bila dio Jugoslavije. Dok je bila dio Jugoslavije nije mogla iskoristiti svoj potpuni potencijal vanjskotrgovinske politike jer je bila ograničavana strategijom globalnog razvoja koja je bila pod okriljem jedinstvenog privrednog sustava, a nosila je karakteristike autarkije. Nakon što se Hrvatska uspješno odvojila od Jugoslavije, u svom gospodarstvu Hrvatska doživljava najveći zaokret upravo u odnosima s inozemstvom. Promjena koja je bila najvažnija je bila upravo ta što je Hrvatska sada mogla upravljati svojom samostalnom bilancom i valutnim rezervama. Također bitna je stvar što je Hrvatska uspjela ostvariti uvjete neposrednog uključivanja u međunarodno tržište roba i kapitala. Sada tržište republika na području bivše države postaje područje međunarodne razmjene, što je ključna stvar u promjeni strukture po valutnim područjima, a uključuje i bivša klirinška područja. Tako sada cjelokupna međunarodna razmjena poprima konvertibilne karakteristike (Sirotković, 1996).

Prijevremani izbori koji su održani 1995., a za koje je tadašnja vodeća hrvatska stranka polagala nade da će im na ruku ići recentni politički i vojni uspjesi. Međutim novina koja se tada pojavila, a došla je pod nazivom lista za dijasporu, dodatno je otežala situaciju za HDZ na spomenutim izborima. Naime, hrvatski državljani koji su bili stalno naseljeni u inozemstvu imali su priliku glasovati za vlastitu listu s koje je u Sabor moglo pristupiti 12 zastupnika. Unatoč velikom broju simpatizera HDZ-a ove skupine glasača, od 60% birača koji su izašli na glasanje, 45,2% ih se odlučilo za HDZ što nikako nije bilo dovoljno za dvotrećinsku većinu. Osim sve većeg nezadovoljstva ekonomskim i političkim stanjem, dodatno povjerenje u gospodarski napredak uzdrмали su sve učestaliji slučajevi propasti nekad uspješnih poduzeća, slučajevi podmićivanja i nepotizma. Kriza likvidnosti je dodatno podrivala opće nezadovoljstvo radnika, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru, koji su na svoje plaće dugo čekali iz mjeseca u mjesec. Jedan od rijetkih uspjeha, navodi Steindorff (2006), jest prihvaćanje u Vijeće Europe, no nekih većih napredaka na putu ka većoj europskoj integraciji nije bilo.

Nakon smrti Franje Tuđmana 1999. godine Sabor donosi nove promjene u Ustav. Među najvažnijima su one koje prekidaju način rukovođenja koji je u dobrom i lošem smislu bio u

vezi s hrvatskim prvim predsjednikom Franjom Tuđmanom, a odnose se na smanjenja ovlasti predsjednika te se ukida Županijski dom. Vrijeme vladanja Račanove stranke koja tada dolazi na vlast nije bilo predugog vijeka jer na vlast 2003. ponovo dolazi HDZ. Međutim značajnijeg pomaka opet nije bilo. Hrvatsku i dalje muče nezaposlenost, veliki vanjski dug, a izvoz i dalje kasni za uvozom. S druge strane počinje cvjetati turizam te dohodci i standard ovog sektora rastu. Čak nagovjesno, Deklaracija o proglašenju neovisnosti Republike Hrvatske od 25. lipnja 1991. govori o razdoblju „do ulaska u Europsku zajednicu“. Iako za vremena Domovinskog rata pa do izbora 2000. godine nije bilo većih naznaka za ostvarenje takvih ideja, ta ideja o priključenju Hrvatske Europskoj zajednici nakon toga postaje centar napora i zajednički cilj svih političkih stranaka (Steindorff, 2006).

4.2. Analiza glavnih makroekonomskih pokazatelja Hrvatske i Slovenije u sklopu Jugoslavije

50-ih godina Hrvatska se već nalazi u nezgodnoj situaciji, oštećena ratnim razaranjima i ekonomskim blokadama Sovjetskog bloka, imala je neto akumulaciju od oko 10% društvenog proizvoda, što joj je omogućavalo, čak i u odsustvu inozemnih priljeva, prosječni godišnji rast od 4%. Takva situacija u teoriji rasta funkcionira po svim standardima i pravilima jer se ta desetpostotna akumulacija smatra „pragom razvoja“ te omogućava brži rast od „demografskog“, a što posljedično osigurava postepeni rast društvenog proizvoda (Sirotković, 1996). Kako bi se postigao i što je još važnije održao taj stvoreni uvjet za gospodarski uzlet, od posebne važnosti je održati tih 10% neto akumulacije. Jugoslavija se sa svojom prosječnom stopom rasta društvenog proizvoda od 5% i 4,2% per capita svrstavala u skupinu zemalja koje su imale brz gospodarski razvoj (Sirotković, 1996). No, kako su nastupile osamdesete godine, tako i svaka priča o ekonomskom razvoju staje. Hrvatska ulazi u razdoblje gospodarske stagnacije i krize.

Konkretnije promjene nastupaju poslije 1952. godine kada dolazi do ubrzanog rasta kako svih djelatnosti tako i društvenog proizvoda. Međutim razlozi tom ubrzanju, ne polaze od određene promjene strukture samog društvenog proizvoda, već je razlog tom ubrzanom rastu bio „prenamjenjivanje“ dostupne akumulacije sredstava, koja su odlazila izvan Hrvatske i koristila se za druge namjene. Unatoč velikom usporavanju hrvatskog gospodarskog rasta radi spomenutog prelijevanja sredstava izvan Hrvatske, Hrvatska ipak uspijeva dosegnuti određeni gospodarski razvoj i postižu se važne promjene u strukturi gospodarstva. Međutim, poremećaje

koji su tada štetili hrvatskom gospodarstvu možemo podijeliti prema uzrocima nastanka (Sirotković, 1996). Tako Sirotković (1996) u svome radu navodi kako su ti poremećaji u razdoblju od 1975. do 1980. ishod loše ekonomske politike, a razdoblje nakon 1990. posljedica ratnih okolnosti. Tendencije pada investicija koje su obilježile ekonomsku atmosferu osamdesetih godina, prenijele su se i na 90-e godine koje obilježava multiplikacija pada društvenog proizvoda. Kada promatramo zaposlenost u Hrvatskoj od 1952. pa sve do početka kriznih osamdesetih, zaposlenost je zadovoljavajuće rasla te je samouvjereno u stopu prati rast prosječne društvene produktivnosti rada. Hrvatska ima sporiji rast od jugoslavenskog prosjeka, međutim ima povoljnije odnose ako pozornost obratimo na njezin brži rast produktivnosti, ali koji ipak zauzima mjesto niže na ljestvici u usporedbi s europskim zemljama (Sirotković, 1996).

Obrat se događa u razdoblju stagnacije i smanjenja proizvodnje od 1980. do 1990. pa tako i zaposlenost bilježi manji porast, ali svakako brže raste od društvenog proizvoda te naposljetku niži pad od proizvoda čiji je ishod kontinuirani pad produktivnosti. Važna opaska kretanja zaposlenosti i društvenog proizvoda dešava se u razdoblju od dvije godine, 1966. i 1968., u kojem je broj ukupno zaposlenih smanjen za 47 tisuća, dok u istom periodu društveni proizvod postiže visoki godišnji porast. Sirotković (1996) se u svom djelu poziva na ovu činjenicu kao dokaz da se i s manjim brojem zaposlenih mogao postići znatan porast proizvodnje i povećanje produktivnosti koji se približava europskim standardima.

Glavnu zaslugu u tome imaju prvenstveno reforme privrednog sustava 1965. godine koje su značile delegaciju većih ovlasti na poduzeća u raspodjeli dohotka, osobito osobnih dohodaka, što je u tom trenutku davalo mogućnost da se raspoloživa sredstva raspodjele na manji broj zaposlenih. Kako prije platnu bilancu Hrvatska nije mogla imati, u trenutku kada je dobiva postaje moguće u njoj prikazati sve nastale promjene. Tako 1995. dolazi do značajnih promjena. Naime rast izvoza bitno je smanjen, iznosi otprilike 8%. Tu promjenu odražava pad u području usluga koji proizlazi iz smanjenja priljeva iz inozemnog turizma. Sveukupan porast izvoza roba i usluga iznosio je svega 3.4%. Tako je deficit u robnoj razmjeni iznosio 2 milijarde i 877 milijuna, odnosno tri puta više nego što pokazuju podaci iz 1994. (Sirotković, 1996). Prilikom ratnih razaranja stradali su mnogi dijelovi nacionalnog bogatstva. Najveće štete pretrpjele su uslužna i prometna industrija, a velike gubitke nalazimo i u stambenom fondu. Privredni sustav Jugoslavije i svi njegovi dijelovi bili su jedinstveni za sve federalne jedinice. Sukladno tomu, federacije unutar Jugoslavije imale su vrlo ograničene mogućnosti glede samostalnih odluka. Prekidom političkih veza sa Staljinom te početkom samoupravljanja kao privrednog sustava nastupaju promjene u sustavu koje vode ka decentralizaciji i osamostaljivanju poslovanja

privrednih organizacija u sklopu snažne kontrole unutarnjeg i vanjskog tržišta (Sirotković, 1996).

Slovenija je bila uz Hrvatsku najrazvijenija republika u Jugoslaviji. Jedan od uzroka velikih neuspjeha manje razvijenih republika se može pronaći u vladanju ispodprosječnog stupnja obrazovanja i značajna oskudnost menadžerskih vještina u siromašnijim regijama, dok je s druge strane produktivnost u sjevernijim republikama uvelike koristila prednost blizine Austrije i Europske Unije koja je održavala visoku potražnju te omogućavala tehnološke eksternalije. Kao jedan od razloga raspada Jugoslavije navodi se činjenica kako je slovenski dohodak bio za 140 % viši od etnički srpskih republika, Srbije i Crne Gore. Veliko nezadovoljstvo se javljalo iz razloga što ukoliko bi Jugoslavija ostala federacija i dalje bi Srbija kao manje razvijena republika od Slovenije primala njezine novčane transfere, što joj je, vrlo je jasno, odgovaralo. Stoga nije ni čudno kako je Slovenija bila prva koja je željela istupiti iz Jugoslavije i učlanjenjem u EU postati primatelj sredstava, a ne davatelj (Kenneth, 2004).

Do ključnog trenutka promjene valute u slovenski tolar, koji se dogodio 1991. godine, Sloveniju je mučila nestabilna monetarna politika. Visoka inflacija, nedostatak međunarodnih rezervi, nisko povjerenje u novu valutu i sl. Glavni i osnovni cilj tadašnje Centralne slovenske banke bio je stabilizacija cijena. Kao režim koji je trebao smanjiti postojeću hiperinflaciju na inflacijske razine bio je režim plivajućeg deviznog tečaja. Takav režim podrazumijevao je kontrolu novčane mase od strane centralne banke, a intervencija bi uporište pronašla u situacijama na deviznom tržištu, ali samo unutar ograničenja postavljenih od strane izabrane monetarne politike. Ključni elementi stabilizacije u Sloveniji su bili: pobjeda nad „mekanim novcem“ u obliku paragrafa u zakonu Slovenske banke koji govori o neovisnosti centralne banke te fiskalna konsolidacija. Slovenija se našla u vrlo nepogodnoj situaciji gdje je raspadom Jugoslavije bila izbačena iz zajedničkog monetarnog sustava, što ju je ostavilo nezaštićenu od inflacije. U takvim uvjetima nalazila se sve do isteka Brionskog sporazuma, te njegovim završetkom, 8. listopada, Slovenija uvodi svoju novu valutu, tolar. Upravo je to bio prvi korak ka njezinoj monetarnoj stabilnosti i neovisnosti. Međutim, stabilizacija inflacije nije nastupila preko noći (Kraft, 1995). Spor proces oporavka Kraft (1995) u svome radu pripisuje između ostalog i nedostatku međunarodnih rezervi. Zakon Slovenske banke koji je donesen odmah po proglašenju slovenske neovisnosti, osim što je proklamirao neovisnost Slovenske banke, određivao je da guverner te guvernerski odbor više nisu bili predmet parlamentarnog odbora. Sada Slovenska banka jednostavno nije mogla odobravati kredite vladi iznad 5% budžeta (Kraft, 1995).

S novim licem samostalnosti, Slovenija je mogla osigurati čvrstu monetarnu politiku. Vrlo važna stavka je trenutak kada Slovenska banka uvodi pozitivne kamatne stope. Uzimajući u obzir tu činjenicu Slovenska banka je bila u mogućnosti uspješno oformiti tržište obveznica što je dalo zamaha ojačanju neinflacijskim državnim financijskim sustavima. Upravo činjenica kako je Slovenija uspjela uspostaviti monetarnu neovisnost od samog početka upućuje na njezinu sposobnost i odlučnost u rješavanju pitanja inflacije (Kraft, 1995). Kao kontrast Sloveniji, gdje je postignuta zavidna razina samostalnosti banke, fiskalna konsolidacija i politika dohotka istovremeno, Hrvatska je izvršila uspješnu stabilizaciju koncem 1993. Međutim, njezina priča završava malo drugačije od slovenske. Ona svoju stabilizaciju završava sa samo određenim stupnjem neovisnosti centralne banke, s fiskalnim deficitom koji je još uvijek trebalo riješiti te bez postignutih sporazuma oko politike dohodaka s trgovinskim unijama. Usprkos nesavršenostima, hrvatski proces stabilizacije završio je vrlo uspješno. Inflacija, koja je u listopadu 1993. iznosila 38,7% mjesečno je pala na 1,8% mjesečno već mjesec dana kasnije te je zadržala negativnu stopu narednih šest mjeseci. Glavni uzroci ovakvim rezultatima bile su čvrste monetarna i fiskalna politika te stroga dohodovna politika (Kraft, 1995).

Kuzmanić (2010) 1991. godinu navodi kao prekretnicu na loše. Budući da stanje gospodarske krize seže još od kraja sedamdesetih godina, takve parametre poprima i inflacija. Prema podacima koje iznosi Kuzmanić (2010), ključan je trenutak u kojem rastuća inflacija poprima razmjere hiperinflacije te iznosi 1256%. Na samom početku 1991. godine uslijedio je događaj koji je obilježio kraj te stabilnosti. Srbija upada u monetarni sustav SFRJ te dolazi do prve devalvacije od 27,5 %, a 3 mjeseca kasnije ona poprima postotak od 44,4% što je naravno rezultiralo velikim rastom inflacije u Hrvatskoj (Kuzmanić, 2010). Budući da deprecijacija domaće valute pozitivno utječe na konkurentnost države, s obzirom da su proizvodi i usluge jeftiniji na međunarodnom tržištu. Međutim kako raste agregatna potražnja i inflacija, rastu i domaće cijene uvezenih dobara što vrši pritisak na inflaciju. Inflacija u Hrvatskoj prerasta ponovo u hiperinflaciju 1992. godine kada dolazi do 400% devalvacije na novouvedeni hrvatski dinar. U razdoblju od 1992-1993. inflacija nije poprimila postotak veći od 40%, isto tako i tečaj, što ukazuje na ciklus razvijene inflacije koji opisuje stabilno razdoblje u kojemu nema prevelikih promjena mjesečnih stopa i u trenutku kada se ekonomski subjekti prilagođavaju inflaciji (Kuzmanić, 2010). Neki autori smatraju kako je inflacija u ovom periodu izazvana strukturnim promjenama, a odnose se na tranziciju u okolini nestabilne politike i ekonomije. Kao mogući razlozi inflacije u Hrvatskoj mogli bi se smatrati: mehanizam indeksacije cijena u

privredi i štednja kućanstava u njemačkim markama te inflacijsko oporezivanje kao način na koji je izvršena akumulacija deviznih rezervi države. Budući da su, za razliku od informacija o promjenama cijena, informacije o promjenama tečaja pravodobne i točne te ne generiraju dodatne inflacijske troškove, tako se Hrvatska u ovom razdoblju naveliko koristila indeksacijom novca, a koja je smanjivala inflacijske troškove te davala zamah samoj inflaciji. Način na koji su se hrvatski građani „štitili“ od inflacije ih je upravo doveo do još veće inflacije. Zamijenivši domaću valutu stranom (indeksacija cijena, štednja deviza, itd.), oformili su mehanizam koji se prilagođava inflaciji te se izgubila veza inflacije i njezinim primarnim uzrokom te je postalo nemoguće ponovo uspostaviti posljedično uzročnu vezu stope inflacije i deprecijacije (Mrak et al., 2004).

Dok je bila u sklopu SFRJ njezina fiskalna politika bila je uvelike ograničena, budući da je Slovenija oduvijek bila najbogatija članica te federacije, njezin udio izdvajanja za nerazvijene dijelove je bilo daleko najveći od ostalih. Također veliko opterećenje predstavljaju i veliki administrativni troškovi. Reforma mirovinskog sustava koja se dogodila 1999. godine, bila je reforma mirovinskog sustava koja je uvelike olakšala pritisak na javnu potrošnju. U slovenskoj dohodovnoj politici kolektivni ugovori bili su osnovni aparat postavljanja nadnica. Porast realnih plaća koji je zabilježen 1992. godine uvelike je poboljšao sliku konkurentnosti na vanjskom tržištu te produktivnost rada. Udio vanjske razmjene u BDP- u znatno raste u 1991. godini, glavna meta slovenske trgovine bile su susjedne europske zemlje te zemlje članice EU. Iz takvog podatka da se zaključiti kako je slovenska trgovinska politika svoje napore usmjeravala ka reorganizaciji svojeg uvoza želeći postati prvenstveno izvozno orijentirana država (Mrak et al., 2004).

Podaci koje iznose Rojac & Svetličić (1998) pokazuju kako nakon šest godina uzastopne negativne stope rasta BDP-a, Slovenija 1993. godine bilježi pozitivne stope gospodarskog rasta i oporavlja se . Njezin BDP se povećava za 1.3% . Upravo te godine rast broja uslužnih aktivnosti nadmašuje još uvijek negativan trend u prerađivačkoj industriji. 1994. godine stopa rasta BDP-a od 5,3% bila je pozitivno iznenađenje te se nastavlja kretati između 3% i 4% od te godine. Budući da je gospodarski rast bio vođen privatnom potrošnjom (10,3% stopa rasta) te podrivan vrlo ubrzanom porastom nadnica, 1994. godine situacija se mijenja te strana potražnja uzima zamah i raste te postiže vrijednost od 7,5%. Daleko najbrži porast bilježi investicijska potrošnja. Do kraja 1995. udio investicija u BDP-u je bio porastao za otprilike 22%. U periodu od 1990.-1995. uvoz Slovenije se smanjio s \$6.662 mlrd. na \$1.169 mlrd. Nezaposlenost je porasla s 2,9% u 1989. godini na 14,2% do kraja 1994. Međunarodne rezerve naglo rastu sa

\$365 milijuna do kraja 1991. na \$3.139 mlrd. Pred kraj ožujka 1995. slovenski tip ekonomije bio je tipičan za zemlje višeg srednjeg dohotka te se orijentirao na proizvodnju i usluge. 1994. usluge u BDP-u čine 40,1% slovenskog BDP-a. Među najvažnije izvozne industrije spadaju proizvodnja transportne opreme (13,1% slovenskog izvoza) u 1994., proizvodnja električne mašinerije i aparata (10%) itd. (Rojac & Svetličić, 1998). Kada se obrati pozornost na strana izravna ulaganja, ona kao pojam nisu nikada bila fenomen u Sloveniji. Međutim, do kraja 1988. bio je dopušten samo specifičan oblik ugovornog ulaganja. Kada je po završetku 1988. na snagu došao novi zakon o stranim ulaganjima, on se bazirao na principu nacionalnog tretmana te dopušta realne kapitalne pothvate i tvrtke u potpunom stranom vlasništvu. Taj zakon u kombinaciji s reformama koje su nosile tržišno orijentirane karakteristike napravile su veliki pomak u području stranih izravnih ulaganja. O tome uvelike svjedoči podatak da je na kraju 1988. godine postojao broj od samo 28 zajedničkih pothvata sa \$114.3 milijuna investiranog kapitala, a do kraja 1994. godine broj stranih izravnih investicija je porastao na preko 1000 te je vrijednost investiranog stranog kapitala dosegla vrijednost od \$1,253.6 milijuna (Rojac & Svetličić, 1998).

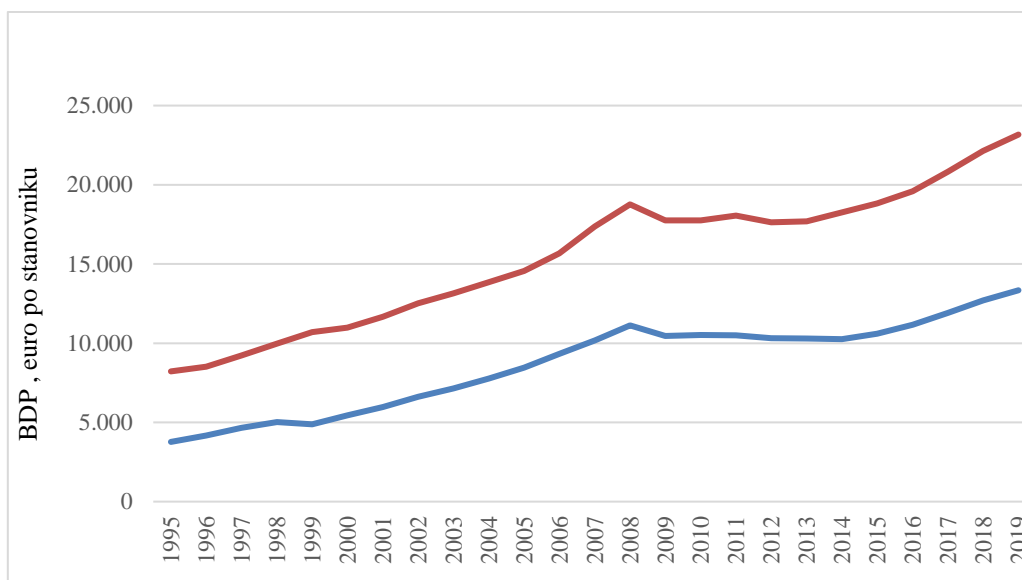
4.3. Analiza glavnih makroekonomskih pokazatelja Hrvatske i Slovenije danas

Kao dvije najrazvijenije države u SFRJ, Hrvatska i Slovenija su do samog osamostaljenja držale svoj BDP pri vrhu ljestvice. Međutim, Slovenija je ipak prednjačila u usporedbi s Hrvatskom. Budući da je ekonomija u Hrvatskoj nakon osamostaljenja do danas prolazila razne gospodarske procese, razdoblje od 2001.- 2019. ipak karakterizira razdoblje gdje nema jačeg i značajnijeg ekonomskog rasta. Kao što možemo primijetiti na grafikonu 1, BDP u obje države raste do zloglasne 2008. godine. U Hrvatskoj takvome povoljnom ekonomskom stanju doprinosi porast osobne potrošnje i investicija u cestogradnji financijski podržavane od strane države. Osim prethodno navedenog, Buturac (2019) navodi kako taj period obilježava povećanje priljeva stranog kapitala, koji je između ostalog kanaliziran putem bankarskog sektora koji je bio u većinskom stranom vlasništvu. Dolaskom svjetske gospodarske krize dolazi do velikih problema u obliku pada potražnje na vanjskom tržištu za hrvatskim proizvodima. Oni sektori koji su izvozili stradavaju prvi i počinju manje proizvoditi, a ne prolazi dugo vremena prije no što krizom bivaju pogođeni i ostali sektori (Buturac, 2019). Iako je 2008. bila godina početka svjetske gospodarske krize, stope rasta BDP-a kroz nju još uvijek poprimaju pozitivne vrijednosti. 2009. godina je godina kada stope rasta poprimaju negativan predznak. Sukladno

tome grafikon 1. prikazuje kako hrvatsku ekonomiju pogađa šok, BDP naglo pada i poprima najveću zabilježenu negativnu stopu od osamostaljenja od -7,4%. Iako je kaskala u gospodarskom oporavku za većinom zemalja pogođenima krizom, svoj oporavak Hrvatska doživljava 2015. godine kada ostvaruje stopu rasta BDP-a od 2,4% te svoj oporavak nastavlja kroz 2016. i 2017. godinu (Buturac, 2019).

Kada promatramo BDP po stanovniku Slovenije koji je iznosio 6.320 USD, a prema podacima iz referentne 2001., iznosi 11.000 USD, možemo reći za Sloveniju da se i svojom stopom rasta koju je imala u razdoblju od 1994.-2002., a iznosila je 4,8%, može svrstati među razvijenije europske zemlje. Sam dokaz tomu je i činjenica kako je unatoč gospodarskoj krizi imala 2003. godine stopu rasta BDP-a 2,1 %, a prosjek EU je bio 0,4% (Vrhunec, 2004).

Grafikon 1. BDP Slovenije i Hrvatske u 1995.-2019. u trenutnim cijenama, euro po glavi stanovnika

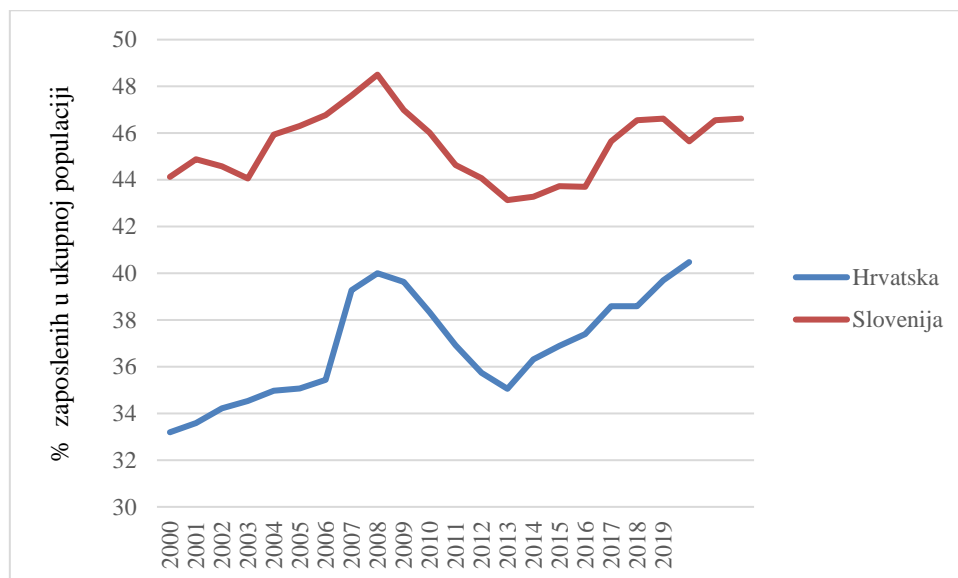

Izvor: Eurostat, B1GQ

Značajan pad proizvodnje i dodane vrijednosti odrazili su se i na zaposlenost, osobito u realnom sektoru pa su tako najviše propatili sektori industrije, trgovine i građevinarstva. Unatoč velikim poteškoćama s nezaposlenošću u Sloveniji u vremenima kada je bila članica SFRJ, u trenutku kada postiže svoju samostalnost, zaposlenost naglo raste. Podaci pokazuju kako danas Slovenija ima preko 100.000 nezaposlenih osoba, što ukazuje na sve veći problem nezaposlenosti ne samo Slovenije već većine zemalja članica EU. Kao glavne uzroke nezaposlenosti Vrhunec (2004) navodi „Prepolagano strukturno prilagođavanje promjenama ekonomske strukture u prijelazu iz industrijskog u informatičko društvo, koje traži napuštanje radno ekstenzivne proizvodnje,

kao što su tekstilna ili kožna proizvodnja; - nenadan gubitak jugoslavenskih tržišta, koja su na relativno zatvorenom (zaštićenom) tržištu bila u velikoj mjeri opskrbljena slovenskom robom; - porast stečajeva u tim vrstama industrije, a koje su izazvali novi, privatni vlasnici koji se nisu obazirali na radnike i na njihova prava“ (Vrhunec, 2004, p. 346). Također iz obrađenih podataka može se vidjeti kako Hrvatska ima znatno veći broj zaposlenih ljudi, međutim s obzirom na to da Hrvatska ima i veću populaciju od Slovenije to ne utječe na to da je udio zaposlenih u ukupnoj populaciji u stanovništvu ipak manji od slovenskog udjela zaposlenosti u ukupnoj populaciji. Stoga je zaposlenost bolji makroekonomski pokazatelj u Sloveniji. Iz grafikona 2 može se također zaključiti iako se udjeli zaposlenosti od osamostaljenja međusobno prate ipak se pokazuje tendencija konvergencije, dok s druge strane jaz BDP-a Hrvatske i Slovenije čak raste.

Grafikon 2. Udio zaposlenih u ukupnoj populaciji Slovenije i Hrvatske 2000.-2019.

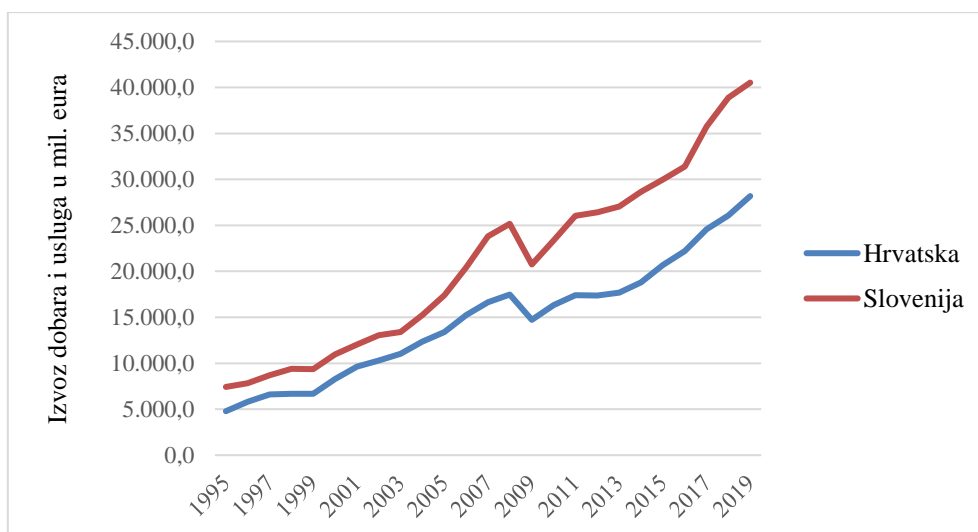
Izvor: Eurostat, ACT

„Ukupna proizvodnja determinirana je agregatnom potražnjom pri čemu njezine različite sastavnice imaju različite učinke na proizvodnju u kratkom, srednjem i dugom roku“ (Dutt, 2006; navedeno u Buturac 2019, p. 178). Rast inozemne potražnje tijekom recesijskih godina samo je donekle uspio popraviti sliku pada osobne potrošnje uslijed krize. Početak oporavka hrvatskog gospodarstva zamjećuje se 2015. godine, a oporavlja se i domaća potrošnja. Neki od faktora koji su u recesijskim godinama potaknuli hrvatsko gospodarstvo da postane izvozno orijentirano gospodarstvo jesu malo domaće tržište te nejakom domaćom potrošnjom. Zabilježen je rast izvoza usluga koje također prati rast robnog izvoza (Buturac, 2019).

Izvoz je u Sloveniji 2002. godine iznosio 9.252 milijuna USD što bi bilo 42% BDP-a. Glavni trgovinski partneri su Njemačka, Italija, Austrija i Francuska. Uvoz u republiku Sloveniju je u 2002. godini iznosio je 10.145 milijuna USD i to iz EU 72,5 %, iz zemalja bivše SFRJ 5% te iz ostalih zemalja 22,5 % (Vrhunec, 2004). Grafikon 3. pokazuje odnos sličan kao i kod drugih pokazatelja ekonomskih aktivnosti Slovenije i Hrvatske. Sukladno tomu, vidi se kako je Hrvatska na nižem stupnju razvijenosti vanjskotrgovinske politike. Obje države uspijevaju održati rastuće stope izvoza. Slovenija koja je zbog svog povoljnog geografskog položaja, ali i dugogodišnjih trgovinskih odnosa ostaje na višoj razini od Hrvatske.

S druge strane, Hrvatska se ulaskom u svoju samostalnost sve više otvara međunarodnoj razmjeni što se može uočiti na grafikonu 3. kako njezin izvoz sve više konvergira slovenskom. Međutim, u tome je sprječava nastupanje gospodarske krize gdje se može zamijetiti ozbiljan pad u brojkama, također je tako i kod Slovenije. Također, može se zamijetiti kako je ipak taj nagli pad u izvozu kod Slovenije jači nego u Hrvatskoj. Razlog u ranim godinama krize tome može biti to što Hrvatska generira prihode od izvoza usluga, uglavnom turistički sektor, koji iako u kriznim godinama pati i dalje generira prihode. Bitan faktor koji ublažava učinke krize na BDP jest i ulazak Hrvatske u EU 2013. godine kada je kriza još uvijek u punom zamahu u Hrvatskoj. Time se Hrvatskoj otvaraju mnoga tržišta unutar EU, a ona kao nova članica s nižim cijenama i slobodnim kretanjem faktora proizvodnje postaje privlačnija. Izlaskom iz krize Hrvatska i Slovenija oporavljaju svoj izvoz, međutim stupanj konvergencije je znatno manji nego prije svjetske krize.

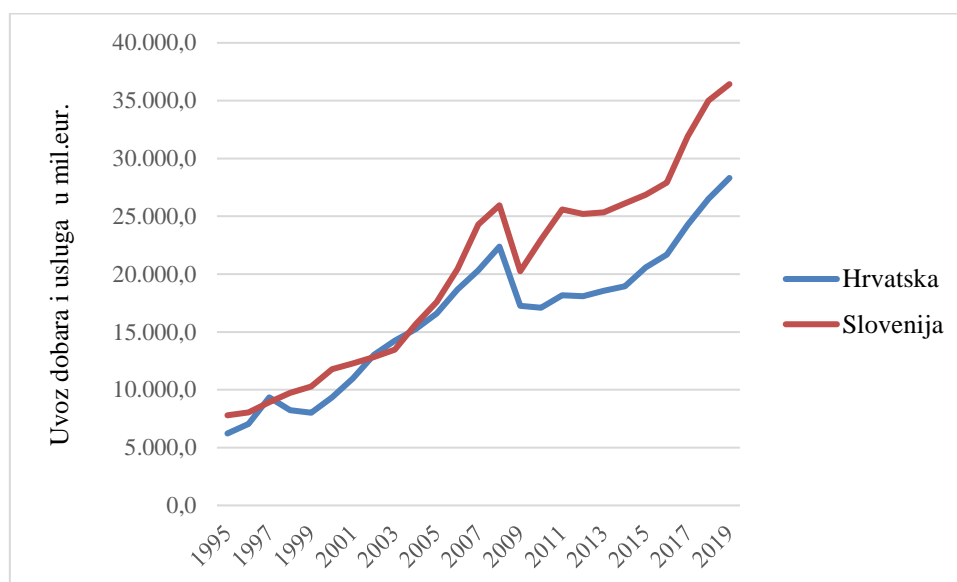
Grafikon 3. Izvoz dobara i usluga u Hrvatskoj i Sloveniji u razdoblju od 1995.-2019., u mil. Eura

Izvor: Eurostat

Grafikon 4. pokazuje stanje uvoza u Hrvatskoj i Sloveniji te se prema njemu može vidjeti kako uvoz u obje države raste u razdoblju od 1995.- 2008. godine. Hrvatska daleko više konvergira uvozu Slovenije prije krize nego nakon krize. „Između 1994. i 2008. hrvatsko gospodarstvo je iskazalo relativno visoke stope ekonomskog rasta. Jedan od glavnih pokretača rasta nacionalne ekonomije predstavljala je domaća potražnja, koja je u periodu između 2001. i 2008. rasla po stopi višoj od šest postotnih poena godišnje odnosno brže od rasta BDP-a. Tijekom 2009. i 2010. došlo je do pada realne potrošnje kućanstva od skoro 10%, kao rezultat pada neto realnih dohodaka, što se reflektiralo i kao smanjenje obujma uvoznih dobara“ (Benolić, 2012, p. 124).

Grafikon 4. Uvoz dobara i usluga Hrvatske i Slovenije u razdoblju od 1995.-2019.,u mil. Eura

Izvor: Eurostat

4.4. Usporedba procesa priključenja EU Hrvatske i Slovenije

Ako osim jezičnih, nacionalnih, te onih razlika u stupnju razvijenosti među članicama Jugoslavije nadodamo odnose koji su se rađali iz takvog okruženja, dobiva se kontinuirani izvor međusobnih napetosti (Vojnić, 2006). „Nerazvijeni nisu mogli podastrijeti neki drugi argument osim toga da na temelju djelovanja jedinstvenog tržišta više gube nego dobivaju. Razvijeni su međutim raspolagali kvantitativnim podacima o veličini prelijevanja i preko Fonda za financiranje manje razvijenih i preko saveznog proračuna“ (Vojnić, 2006, p. 176). Međutim, neovisno o činjenici tko je profitirao na račun drugih u razdoblju velikog gospodarskog booma,

ostaje neupitna činjenica da je u tih par desetljeća ostvaren značajan i neusporedivo najbrži gospodarski razvitak svih republika (Vojnić, 2006).

Kao veliku nesreću zemalja u procesu tranzicije, Vojnić (2006) navodi upravo „nezgodno“ vrijeme događanja same tranzicije. Vrijeme reforme društva blagostanja i dominacije modela ekonomskog neoliberalizma. Tijekom tranzicije određene su međunarodne institucije sugerirale tranzicijskim zemljama da se posluže konceptom tzv. Washingtonskog konsenzusa koji je zastupao neoliberalističku ideju, a čiji su rezultati pokazali negativne učinke na zemlje u tranziciji s obzirom na nikakvu razvijenost tržišne tranzicije tih zemalja. Stoga je početak tranzicije bio kaotičan i popraćen mnoštvom slučajeva tajkunskih privatizacija, velikih socijalnih razlika i sl. Bilo je i više nego očigledno kako su pripreme za politike tranzicije koje su bile zasnovane na temelju velikog međunarodnog projekta „East-West European Economic Introduction“ ostale bez odgovarajućeg učinka (Vojnić, 2006). Dakle, otkada je Hrvatska uspjela stabilizirati svoje cijene provodeći program koji je donijela na snagu 1993., ona uspijeva održati stabilnost cijena na zadovoljavajućoj razini. U svom procesu pripreme za ostvarenje uvjeta za pristup EU postavljalo se pitanje problematičnosti ne postizanja veće konkurentnosti kako na domaćem tržištu tako i na vanjskom tržištu. Također veliku brigu predstavljaju povećanje deficita platne bilance i rast vanjskog duga (Nikić, 2004). Za razdoblje od 1992.-2002. podatke iznosi Nikić (2004); tako je primjerice poražavajući podatak da je vanjski dug toga razdoblja porastao za 18,1%. Također, porasla je i nezaposlenost. Zbrajajući sve brojke i makroekonomske pokazatelje, lako se da zaključiti kako je deset godina nakon provođenja velikog Stabilizacijskog programa situacija gora no što je bila. U usporedbi s ostalim tranzicijskim zemljama Hrvatska ima daleko najslabija izvozna ostvarenja do 2003. godine (Nikić, 2004). Na velike probleme s izvozom Hrvatske upućuje podatak kako je udio deficita robne razmjene u BDP- u među zemljama kandidatkinjama upravo najviši u Hrvatskoj te kako ima tendenciju rasta. 1995. iznosi 15,2%, a u 2001. je bio na 27,1%, što je uvelike ostavilo trag na njezinu konkurentnost na vanjskom tržištu (Nikić, 2004). Ono što bi trebao biti imperativ u stvaranju uvjeta za priključenje EU jest otvaranje zemlje. Da bi takvo nešto bilo uspješno u doprinosu rastu gospodarske aktivnosti potrebno je postići određenu razinu konkurentnosti. “Razvojni model koji bi podržavao takav cilj implicira discipliniranu fiskalnu i monetarnu politiku i politiku plaća, i to zato da domaća potrošnja, posebno, osobna i javna potrošnja, ne bi rasle brže od bruto domaćeg proizvoda“ (Nikić, 2004, p. 202).

Za Hrvatsku je bilo od velike važnosti i priključenje WTO-u (World Trade Organization) jer se tako pojačavala konvergencija zakonodavstvenog sustava s normama Zapadne Europe.

Konkretno pristupanje Hrvatske WTO- u predstavljalo je izlazak iz desetogodišnjeg izolacije od ostatka svijeta koja je predstavljala veliki problem u približavanju Hrvatske EU. Vrlo važna stvar za Hrvatsku u kontekstu pristupanja EU bilo je pitanje izvoznih i uvoznih barijera koje su se godinama gradile pod okriljem jedinstvene SFRJ. Hrvatska je u svijetlu svog kako se činilo tadašnjeg jedinog cilja, stabilizacije cijena, u potpunosti zanemarila disciplinirano rukovođenje domaćom potražnjom. Sve je to vodilo u situaciju gdje je Hrvatska stvorivši uvjete stabilnosti cijena i tečaja, obraćala pozornost na to da tržišni mehanizmi stvaraju mogućnosti u kojima poduzetnici samostalno rješavaju probleme restrukturiranja. Upravo je to Hrvatsku ponovo vratilo na krila neoliberalizma koji za sobom ostavlja negativne posljedice te zbog toga često biva kritiziran.

Reforma u poreznom sustavu Republike Hrvatske koja je 1998. godine na vlast donijela jedinstvenu poreznu stopu od 22% rezultirala je rastom poreznih prihoda, a kako su rasli porezni prihodi tako su rasli i javni rashodi. Iako tijekom samog procesa dolazi do različitih popuštanja ograničenja na državni proračun (rebalans proračuna, javni rashodi povećani za 27%), dolazi do rasta javne potrošnje iznad tog rebalansa te se država sve više zadužuje. Uslijed financijske nediscipline i neizvršavanja obveza dolazi do generacije ogromnih troškova poslovanja te naposljetku velike krize nelikvidnosti. Počinju razdoblja masovnih zaduživanja javnog sektora kod domaćih banaka i u inozemstvu, tako i banaka također u inozemstvu. Hrvatska je stvorila veliki problem obazirući se na samo jedan cilj, koji je između ostalog već i bila postigla (Nikić, 2004). „No, kao što kaže J. Williamson, vlade koje takav prioritet daju samo jednom cilju, ne čine ništa drugo do gomilanja problema za budućnost“ (Nikić, 2004, p. 208).

U uvjetima fiksnog tečaja koji je vladao u Hrvatskoj te koji su sami proizašli iz Stabilizacijskog programa, a u kojima su rasli troškovi proizvodnje koji nisu bili praćeni odgovarajućim rastom proizvodnosti rada dolazi do situacije precjenjivanja domaće valute. Kao početnu točku ove situacije lako možemo označiti donošenje Stabilizacijskog programa na vlast jer je njime određena dvadesetpostotna devalvacija domaće tadašnje službene valute, Hrvatskog dinara. Vrlo brzo započinje prilagođavanje cijena i njihov porast, što je na koncu bilo i očekivano (Nikić, 2004). „Rast cijena bio je doista visok, znatno viši od iznosa devalvacije. No, cijene su se ubrzo umirile, i suprotno od onoga što su kreatori Programa očekivali, tečaj se počeo vraćati prema preprogramskoj razini“ (Nikić, 2004, p. 208). Hrvatska se tada našla u velikom problemu jer je svakoj državi koja želi pristupiti EU važno otvoriti se drugim tržištima i naravno postići određenu konkurentnost na istima, a ako imate valutu koja je precijenjena to djeluje u sasvim suprotnom smjeru od željenog. Posljedice su jasne, rast uvoznog, a smanjenje izvoznog

sektora, pritisak državi na otplatu duga, stvaranja snažnih lobija i interesnih skupina oko odnosa izvoznih i uvoznih cijena, itd. (Lavrač & Majcen, 2006).

Slovenija je svoje pristupanje u EU ostvarila skoro 10 godina prije nego što je to napravila Hrvatska. Iako su u isto vrijeme proglasile neovisnost, osim što se Hrvatska suočila s već mnogo puta spomenutim nametnutim ratom, suočila se i s drugim poteškoćama koje su je uvelike usporile u tom procesu (Lavrač & Majcen). Početna točka i uvjeti u kojima je Slovenija započela svoj puta ka priključenju EU jest bila gospodarska slika Slovenije dok je djelovala kao dio Jugoslavije. U Jugoslaviji je ona bila najrazvijenija njezina republika, mala republika čije je gospodarstvo bilo izvozno orijentirano. “Budući da je granica bila otvorena i zbog blizine Austrije i Italije, Slovenci su mogli stvarati svoje usporedbe i vrijednosne sudove s obzirom na prednost tržišnog gospodarstva i EU“ (Lavrač & Majcen, 2006, p. 2).

Ono što autori koji obrađuju ovu temu često naglašavaju jest upravo postepenost i opreznost kojima je Slovenija pristupala EU i upravljala implementacijama strukturalnih reformi. Ovdje se rad nadovezuje na priču od ranije, kada se spominje pitanje preranog ulaska u EU, odnosno, kada zemlja kandidatkinja ulazi u EU relativno brzo, a radi se o maloj posttranzicijskoj zemlji, koja zapravo nema kapacitet i sposobnost provesti sve određene strukturalne reforme koje zahtijeva uspješna integracija. U takvim scenarijima može doći do negativnih efekata kao što su gubitak outputa i zaposlenosti i mnogih drugih (Lavrač & Majcen, 2006). Slovenija je odabrala postepen, ali siguran put. Prvi razlogu tomu jest zapravo činjenica koja se mnogo puta navodi, a to je njezin najviši stupanj razvijenosti u sklopu Jugoslavije. Također Slovenija nije imala situaciju kao ostale tranzicijske zemlje koje su morale napraviti jedan veliki i radikalni prekid s prethodnim ekonomskim sustavom, dok je Slovenija već imala određene karakteristike tržišne ekonomije.

Dokaz kako je Slovenija postupila ispravno je upravo činjenica kako je osim održavanja relativno visokih i stabilnih stopa rasta, veoma bitan uspjeh postigla u svladavanju hiperinflacije od 30% mjesečno koja ju je velikodušno ispratila u samostalnost (Lavrač & Majcen, 2006). Međutim, kako svaka priča ima dvije strane, tako ima upravo ova sa slovenskim postepenim načinom pristupa EU. Kritike postepene integracije odnose se na negativne učinke koji su se očitovali u posljednjim godinama pristupanja EU. Ti negativni učinci bili su odgađanje procesa privatizacije, izbjegavanje izloženosti određenih sektora stranoj konkurenciji, osobito bankarski sektor itd. Slovenija je konačan zahtjev za priključenje podnijela 1992. godine. potpisivanjem Sporazuma o pristupanju. Slovenija je zadovoljavanje uvjeta za pristupanje EU

temeljila na tzv. Kopenhaškim kriterijima koji su bili definirani kao minimalni politički, ekonomski i zakonski standardi koje je zemlja kandidatkinja morala ostvariti.

Pregovori su službeno započeli 31.03.1998., Slovenija je spadala u grupu zemalja koja je nosila ime Luxemburška grupa. Cjelokupni postupak pristupa Slovenije EU odvijao se u tri faze. Prvi korak polazio je od strane Europske Komisije koja je trebala pripremiti priključenje Slovenije. Bilo je potrebno provesti proces usklađivanja Acquis Communautaire, cjelokupno akumulirano pravo EU (Lavrač & Majcen, 2006). Zatim je uslijedilo određivanje pregovaračkih gledišta o pojedinim područjima pravnog nasljedstva obiju strana. „Zahtjevi EU-a bili su horizontalni, što znači da su pregovaračke pozicije EU u pojedinim poglavljima bile identične za sve zemlje kandidate, dok je pojedina država kandidat prema svojim specifičnostima morala pregovarati o povoljnijim uvjetima“ (Lavrač & Majcen, 2006, p. 7). Slovenija je svoje pregovore vodila pod poznatim geslom „ništa nije dogovoreno, dok sve nije dogovoreno“, u značenju kako kraj pregovora znači da su riješeni svi pojedini segmenti pregovaranja. Slovenija je predložila 29 poglavlja, od kojih za njih 19 nije tražila izuzeće. Upravo je to dokaz potpune posvećenosti Slovenije ka prihvaćanju aquisa do trenutka ulaska u EU. Najveća pažnja pregovora posvećena je bila pitanjima vezanima uz sektore poljoprivrede i okoliša. Slovenija je svoje pregovore završila krajem 2002. godine te je bila zadovoljna postignutim rezultatima, budući da je većina zahtjeva s početka pregovaranja bila usvojena.

„Nedostatak nekritičkog entuzijazma može se zajednički objasniti činjenicom da Sloveniji nije bio potreban radikalni politički proboj s prošlošću i da bi joj kao ekonomski najrazvijenija tranzicijska ekonomija u regiji mogla priuštiti više samopouzdanja. Dobra početna pozicija pridonijela je ne idealizaciji EU, već objektivnoj procjeni u svjetlu alternativnih razvojnih strategija Slovenije i procjeni potencijalnih koristi i troškova pristupanja EU“ (Lavrač & Majcen, 2006, p. 9).

Glavni cilj Slovenije, kao relativno male i otvorene ekonomije, je bio ostati dio velikog EU tržišta, jer se njezina vanjskotrgovinska politika uglavnom orijentirala na zemlje EU. Svoj potencijal za rastom uvidjela je u postizanju članstva EU, a samim time i još prosperitetnije korištenje benefita koje je pružalo djelovanje na takvom velikom i otvorenom tržištu. Budući da je Slovenija u isto vrijeme imala proces integracije u EU i tranzicijski proces, teško je bilo točno odrediti crtu koje su koristi, a koji troškovi izašli iz kojeg procesa. Kako je već poznato da je svaki proces priključenja prije svega višefazni proces, tako u svakoj fazi nalazimo određene koristi i benefite i teoretski bi se učinci integracije trebali procjenjivati po svakoj fazi

zasebno. Prema istraživanjima (Potočnik and Majcen, 1996, Majcen, 1999, Damijan, 2002), a čije rezultate iznose Lavrač & Majcen (2006), iako je korištena različita metodologija, zaključak je isti, a on je taj da su prednosti premašile troškove. Kada se promatra Sloveniju, ciljevi koje je ostvarila su vrlo slični onima na početku integracije. Postigla je svoj najvažniji cilj, liberalizaciju na vanjskom tržištu. Međutim, važno je napomenuti kako je većina liberalizacije tržišta bila postignuta već na početku procesa integracije. Još jedan izvor prednosti koje je Slovenija iskoristila je i povlačenje sredstava iz EU fondova čime je dala potporu poljoprivrednoj politici te potaknula investicije i regionalni razvoj.

Gubitak suvereniteta i političke neovisnosti, pitanje jezika i kulture bili su tema mnogih rasprava kada se govorilo o troškovima priključenja. Ekonomski troškovi sežu u sfere adaptacije slovenskog gospodarstva standardima i regulativama jedinstvenog europskog tržišta. Troškovi otkazivanja određenih sporazuma o slobodnoj trgovini s državama bivše Jugoslavije, budući da je ulaskom Slovenije u EU izvoz u te države bio ograničen tarifama. Drugi troškovi koji su proizašli iz integracije su troškovi zatvaranja neprofitabilnih tvrtki, povećana razina nezaposlenosti i veća razina cijena u određenim sektorima. Integracija u zajedničku monetarnu uniju (EMU) također predstavlja određene troškove za zemlju koja ulazi u nju te prihvaća euro kao svoju novu valutu. Iako je Slovenija u datom trenutku uspješno ispunjavala sve kriterije OCA (Optimal currency area) i nije se trebala brinuti o popratnim ekonomskim šokovima priključenja EMU zahvaljujući fleksibilnim sustavima prilagodbe (Lavrač & Majcen, 2006).

Naposljetku, kada se usporede integracijski procesi ovih dviju država, iako se radi o dvije države koji su dugi niz godina bile u istoj zajednici država, Jugoslaviji, njihovi procesi znatno su se razlikovali. Spomenuti nametnuti rat, zatvorena ekonomija u Hrvatskoj koji su dodatno oslabili državu i poljuljali njezine napore za napretkom svakako je doprinijelo usporenom procesu integracije. Slovenija je po svemu bila korak ispred ostalih članica. Kao da je iščekivanje njezinog osamostaljenja bio jedini faktor koji ju je sprječavao da postane istinski dio EU zajednice jer je po svim ostalim karakteristikama bila u koraku s njezinim standardima. Međutim, jedna stvar koja se ovdje ističe je upravo sama dinamika tog procesa. Od velike važnosti je da mala posttranzicijska zemlja, s malim gospodarstvom na pravilan i stabilan način uskladi svoje politike i ekonomske strukture sa standardima koje očekuje jedna velika zajednica država koja se sastoji od država koje su ne samo najočitijim aspektima, a to je geografska veličina, već i makroekonomskim pokazateljima na puno većoj razini od spomenutih zemalja. Takvu činjenicu može se potkrijepiti slovenskim primjerom, koja je svojim postepenim pristupom izbjegla velike ekonomske šokove i tako postigla stupanj održive stabilnosti.

5. POTENCIJAL ZA GOSPODARSKI RAZVOJ HRVATSKE I SLOVENIJE

5.1. Usporedba razvojnih ciljeva i strategija Hrvatske i Slovenije

Kao članica EU obveza Hrvatske je bila sudjelovati u strateškom programu EU2020, to je bila njezina obveza kako bi se osigurao njezin razvitak i približavanje standardima razvijenijih članica EU. Budući da Hrvatska u vrijeme kad je započela provedba ovog programa još uvijek nije imala razvojnu strategiju, sukladno odredbama Europskog Semestra Hrvatska Vlada, 24. travnja 2014. godine usvaja hrvatski Nacionalni program reformi i Program konvergencije, zamjenske strateške dokumente. Strateški program EU2020 obuhvaćao je sveukupno 5 glavnih ciljeva na 5 glavnih područja. U skladu s potencijalima i mogućnostima, svaka država je prilagođavala vrijednosti, ali isto tako i vodila računa da te nacionalne vrijednosti budu ostvarive i ambiciozne prirode (Bajo & Ljepović, 2014). Prvi glavni cilj strategije EU2020 za hrvatske vrijednosti bio je dostizanje stope zaposlenosti od 62,9 %. Iako je Hrvatsku ta brojka stavila na posljednje mjesto u odnosu na ciljane vrijednosti ostalih članica, njezin je i daljnji cilj doseći stopu zaposlenosti u vrijednosti one koja je bila prije velike krize 2008. Slovenija ovaj cilj ostvaruje prema vrijednostima na puno višoj razini nego Hrvatska, 67,2% (Eurostat, 2020). Posljednji podaci prikazuju kako je Hrvatska provodeći ekonomske politike gospodarskog razvoja 2019. godine ima stopu zaposlenosti ukupne populacije 66,7%, a Slovenija 76,4%. Takva situacija ukazuje na dvije pozitivne stvari, a to su činjenice da obje države napreduju ka targetiranim vrijednostima ovoga cilja i da u odnosu na 2013. kada se započelo s ovim strateškim programom države lagano konvergiraju. Kao drugi važan cilj i ne manje ambiciozan, u strateškom programu EU2020 navodi se godišnja razina ulaganja u istraživanje i razvoj. Za Hrvatsku ciljane vrijednost iznosi 1,4 % BDP-a, a za Sloveniju 3%. Već 2013. godine Slovenija se nalazi na većoj razini Hrvatske, međutim ovdje valja istaknuti činjenicu kako je do 2019. godine Hrvatska ipak bliže svojoj ciljanoj vrijednosti, nego Slovenija, dapače Slovenija ima nešto nižu vrijednost nego na početku (Eurostat, 2020). Prognoze za ostvarenje ciljeva u području klimatskih promjena su na vrlo dobrom putu da se ostvare u potpunosti. Podaci s Eurostata pokazuju kako je Hrvatska 2010. godine imala emisiju od 20,1 mil. Tona ekvivalentnog CO₂ što upućuje na povećanje za 0,7 % u odnosu na referentnu 2005. godinu. Količina korištenja obnovljivih izvora energije u potrošnji izražena udjelom od 23,4 % 2013. godine u Hrvatskoj pod okriljem napora ostvarivanja ciljeva u području

poboljšanja klimatskih uvjeta, Hrvatska uspijeva taj postotak povisiti na vrijednost od 28,46 %. Slovenija također povećava svoj udio obnovljivih izvora energije u potrošnji. Iako obje države do 2019. godine dosežu i ispunjavaju svoje ciljeve, Hrvatska ipak postiže jači napredak budući da je njezino povećanje bilo gotovo dvostruko u odnosu na Sloveniju (Eurostat, 2021). U području obrazovanja, cilj koji je Hrvatska nastojala ostvariti prikazao se u vrijednosti od 4% stanovništva koje je rano napustilo sustav obrazovanja i osposobljavanja. Slovenija je svoju ciljanu vrijednost postavila na 5%, a podaci iz 2019. godine prikazuju kako Hrvatska je već ostvarila taj cilj, dok je Slovenija na korak od ostvarenja (Eurostat, 2021). Kako je za vrijeme krize u Hrvatskoj rastao broj stanovnika (30-34 godine) s visokoškolskim obrazovanjem, a u međuvremenu broj stanovnika (18-24 godine) koji rano napuštaju obrazovanje pada 2013. godine na razinu iz 2008. godine te se istovremeno smanjuje i broj zaposlenih (20-64 godine), sukladno tomu Komisija je na temelju usporedbe podataka donijela zaključak kako je upravo ostvarenje velikog napretka u području obrazovanja uzrokovano porastom potražnje za obrazovanjem kao posljedicom smanjenja mogućnosti zaposlenja. Kao posljednji strateški cilj strategije EU2020 bio je smanjiti broj stanovnika izloženih riziku od siromaštva i socijalne isključenosti za 150.000, odnosno s 1.370.000 (2012.) na 1.220.000. Hrvatska ovdje, 2012. godine nije u dobroj poziciji. Njezina vrijednost udjela stanovnika ugroženih od rizika siromaštva i socijalne isključenosti iznosi poražavajućih 32,3% što ju čini jednom od najugroženijih članica. Slovenija te godine zabilježava udio od 19,6% što je daleko niže u odnosu na Hrvatsku. Ovaj podatak zapravo najbolje opisuje koliko Slovenija prednjači pred Hrvatskom, kada se radi o ovakvim pokazateljima jasno je kako Hrvatska mora uložiti velike napore kako bi se barem približila Sloveniji. Dakle, 2019. godine stanje se popravilo kod obje zemlje, međutim Slovenija i dalje zadržava puno bolje rezultate, nego Hrvatska (Eurostat, 2021).

Jedan od razvojnih ciljeva i strategija svake članice EU koja želi konkurirati na svjetskom tržištu jest postizanje održivog gospodarskog razvoja prema standardima koji se brinu za očuvanje okoliša i prirodnih resursa. Hrvatska je 1996. godine dala svoj potpis Okvirnoj Konvenciji Ujedinjenih naroda o promjeni Zakona o njezinom donošenju. Nastupanjem tog zakona na vlast u Hrvatskom saboru, Hrvatska započinje svoj put ka održivom razvoju svih industrija koji počiva na ekološkim tehnologijama koje su dopuštene, politikama koje pospješuju energetske učinkovitost, sve većim uvođenjem i upotrebom obnovljivih izvora energije te omogućavanju prava javnosti da sudjeluje u donošenju odluka vezanih za postupke i odluke koje imaju ili će imati utjecaj na okoliš (Čavlović, 2020). Nacionalna strategija

održivog razvoja usvojena je od strane Vlade Republike Hrvatske 2009. godine. Slovenija je svoju Nacionalnu strategiju održivog razvoja usvojila 2017. godine. Njezina strategija usmjerena je ka ostvarivanju ciljeva do 2030. godine. Visokokvalitetna životna zajednica za sve, osnovni je cilj razvojne strategije Slovenije.

Uspoređujući ove dvije zemlje prema podacima koje iznosi Čavlović (2020) te ljestvici Indeksa održivog razvoja, Hrvatska se nalazi na 22. mjestu sa 77,8 bodova, a Slovenija na visokom 12. mjestu sa 79,4 boda. Unutar Hrvatske definicije dugoročnog razvoja veoma je naglašena važnost ispunjenja ciljeva kako bi se stvorili potencijali i bolji uvjeti života budućih generacija. S obzirom na to da je Hrvatska mala zemlja koja je svega tek nekoliko godina u EU, s razlikom od samo 4 boda prema ljestvici Indeksa održivog razvoja u usporedbi s razvijenijom Austrijom (81,7 bodova), može se zaključiti kako je ta zapravo ne toliko velika razlika vrlo optimističan pokazatelj za budućnost hrvatskog održivog razvoja (Čavlović, 2020).

Poteškoće i nedaće koju su mučile hrvatsko gospodarstvo u vrijeme sastavljanja Strategije održivog razvoja, a za koje su stručnjaci osmišljavali prigodne ciljeve i zadatke definitivno su obuhvaćali područja stvaranja veće samostalnosti u uporabi izvora energije, velike regionalne razlike, koje su uvelike mučile i Sloveniju, svakako negativan visoki stupanj korupcije, starenje stanovništva, visoku nezaposlenost, tromu i neučinkovitu administraciju. Slovenija također marljivo radi na poboljšanju kvalitete života svoje zajednice, međutim u raskoraku je s ostalim članicama EU. Niska razina produktivnosti, nepodobna adaptacija na demografske promjene te neefikasnost u strategijama ostvarivanja održivog razvoja države uvelike su doprinijele zaostajanju Slovenije za ostalim članicama EU. Slovenija je postigla pozitivne rezultate po pitanju sustava obrazovanja, međutim postoji još veliki prostor za poboljšanje u odnosima ponude i potražnje za sposobnostima na tržištu rada (Mally, 2018).

Ostvarenje uravnotežene potrošnje i proizvodnje od izuzetne je važnosti kako bi se stvorilo okruženje kvalitetnih uvjeta života. Glavni cilj Strategije održivog razvoja za Hrvatsku je upravo raditi na unapređenju uravnoteženja proizvodnje i potrošnje, međutim s velikim naglaskom na smanjenje onečišćenja okoliša i pravomjernu i efikasnu upotrebu prirodnih resursa kao i poticanje stvaranja novih obnovljivih izvora energije. Hrvatski državljani imaju tu sreću što je javno zdravstvo dostupno svim državljanima RH.

Ono što već dugi niz godina muči i stvara pritisak na javno zdravstvo u Hrvatskoj je upravo preopterećenost tog sustava, odnosno neadekvatan broj osoblja zaposlenog u tom sektoru. Na takav način stvara se pritisak na radne sate i opterećenja zdravstvenih djelatnika, što uvelike umanjuje kvalitetu njihovog rada i pružanja skrbi o bolesnicima. Također veliki problem javlja se u vremenu čekanja koje mora proći kako bi državljani putem sustava javnog zdravstva dobili i ostvarili potrebne preglede (Barić, 2011). Promicanje novijih i učinkovitijih programa koji bi riješili ovakve probleme nalaze se među razvojnim ciljevima Strategije RH.

Jedno od važnih pitanja gospodarskog razvoja i strategija koje djeluju u tom pravcu jest promicanje jačeg i stabilnijeg gospodarskog sustava koji će moći pravomjerno odgovoriti budućim ekonomskim izazovima. Također veliku ulogu u usporavanju razvoja Slovenije imaju njezine regionalne razlike. 2001. Posebna strategija usvojena 2001. godine u Sloveniji u kojoj je glavni zadatak bio unapređenje uspješnog i održivog gospodarskog razvoja. Određeni noviteti dodani su toj strategiji u 2006. godini od kojih je jedan od najvažniji bio zahtjev za podnošenjem izvješća o napretku koji se trebao očitovati kroz određene pokazatelje. Taj zahtjev trebao se prilagati odgovornim tijelima na uvid i evaluaciju svake dvije godine. Slovenija kao članica EU treba sustavno težiti održivom razvoju te poštivati zadatke koje su joj nalagale sektorske politike EU (Mally, 2018).

Mally (2018) pokazuje kako najbolje rezultate možemo pronaći u središnjoj slovenskoj regiji koji je svrstavaju visoko iznad prosjeka svih pokazatelja. Onaj dio koji ima najlošije ostvarene rezultate je regija pokraj rijeke Mure koja ostvaruje negativne rezultate u gotovo svim pokazateljima, također u istoj situaciji nalazi se i središnje područje oko rijeke Save. Kada se ovi rezultati usporede sa situacijom od prije deset godina, može se uočiti kako je južni dio Slovenije ostvario najveći napredak popevši se s petog na drugo mjesto. S druge strane, stanje se pogoršalo u Gornjoj Košani strmoglavivši se s trećeg mjesta na šesto. Stoga promatrajući regionalni razvoj Slovenije, rezultati ovog istraživanja pokazuju iako se ostvaruje napredak i dalje postoje velike regionalne razlike.

Što se tiče socijalnih pokazatelja i razlika između regija one su mnogo manje nego ekonomske. Tako se primjerice Gornja Košana ističe najvećim ostvarenim postotkom. U periodu od 2010.-2014. za koje je ovo istraživanje i provedeno pokazatelj održivog razvoja poprima vrijednosti između +0,85 (Središnja Slovenija) do -0,77 (područje rijeke Mure) što daje jasnu sliku velikih regionalnih razlika (Mally, 2018). Na ovaj dio nadovezuje se jačanje i poticanje poduzetništva u Sloveniji. Prema Vladi Republike Slovenije, poduzetništvo je krucijalan element koji će

doprinijeti jačanju gospodarstva (Čavlović, 2020). „Planiraju ga ostvariti promicanjem razvoja znanosti i istraživanja u prioritetnim područjima, promicanjem internacionalizacije poduzeća izravnim stranim ulaganjima, pružanjem podrške, sustavom standardizacije, akreditacije i sl, stvaranjem okruženja plodnog za stvaranje digitalnih trendova, podržavajući nova istraživanja i tehnološke ideje, promicanjem društvene i ekološke odgovornosti među 31 tvrtkama i istraživačkih organizacija te osiguravanjem djelotvornog dugoročnog upravljanja državnim poduzećima“ (Čavlović, 2020, p. 30). Iako strategija Hrvatske i Slovenije počiva na Milenijskoj deklaraciji, može se uočiti kako su ipak različito oblikovane. Razlika se nalazi u broju točaka, odnosno, određenih ciljeva pojedine strategije. Tako u Strategiji Hrvatske postoji osam ciljeva, a u Strategiji Slovenije dvanaest. Međutim, svaka od Strategija članica EU orijentirana su na tri stupa održivosti, a to su: stup ekonomije, stup okoliša i društveni stup. Iako hrvatski rezultati upućuju na to da je ostvarena velika količina promjena, tomu možemo pridodati činjenicu kako je Hrvatska ipak nedavno ušla u zajednicu i kako je samim time bila primorana uložiti velike napore kako bi dostigla već visoke postignute standarde EU. Međutim, upravo tu činjenicu Hrvatska može mudro iskoristiti tako da po uzoru na uspješne primjere starijih članica slijedi njihov put ka uspješnijem održivom razvoju (Čavlović, 2020).

5.2. Usporedba socijalnih politika Hrvatske i Slovenije

Kroz cijeli rad se nastoji na temelju gospodarskih, socijalnih i nacionalnih razlika dočarati različitosti razvoja od kada su Hrvatska i Slovenija proglasile svoju samostalnost. Unatoč najvećoj poveznici, bivšoj Jugoslaviji, na različitosti se može naići i u socijalnim politikama ovima sada već tri desetljeća samostalnim država. Slovenija i Hrvatska, već je dobro poznato, bile su dvije najrazvijenije regije bivše Jugoslavije. Danas kao samostalne države i dalje drže isti scenarij, međutim zanimljivo će biti usporediti koje razlike po pitanju socijalne politike i dalje rangiraju ove dvije države danas kao i prije 30 godina. Dakle, krećemo od samog socijalnog sustava koji je bio unutar Jugoslavije te koji je postavio temelje za razvoj daljnjih socijalnih sustava u neovisnim državama (Kovač, 2013). Socijalni sustav koji je vladao u Jugoslaviji temeljio se na koheziji Bismarckovog i Beveridgeova modela. U ekonomskoj teoriji definicije ovakvih modela socijalnih sustava opisuju Beveridgeov model financiranja u kojem se elementi socijalnog sustava npr. zdravstvo financira isključivo iz poreznih davanja svih građana, dok se Bismarckov model zasniva na obaveznom univerzalnom socijalnom osiguranju. „Doprinosi za zdravstveno osiguranje plaćaju se na osnovi rada, a upravljanje

zdravstvenim sustavom je prepušteno interesnim udrugama i njihovu korporativnom dogovaranju, iako pod kontrolom države“ (Kovač, 2013, p. 553).

Socijalni sustav je potpomogao najpotrebitije u područjima zdravstva, nezaposlenosti, mirovina, osiguranja, ali najveće benefite toga doba i takvog socijalnog sustava uživali su radnici i njihove obitelji. Iako socijalni sustav kompletnog društva, zbog velikih ekonomskih razlika među regijama takvi programi nisu svugdje imali jednak učinak. Za vrijeme 70-ih godina kad jača federalna autonomija, na snazi dobivaju i ovakvi postojeći trendovi koji doživljavaju još veći zamah za vrijeme tranzicije. Zemlje su slijedile drugačije putanje kako u tranziciji tako i u procesu demokratizacije. Prethodno spomenuta priča o tzv. „postepenom“ pristupu Slovenije EU, takav pristup je i primijenila u provedbi svojih reformi blagostanja te izbjegla bilo kakve „šok terapije“ koje su bile prisutne u nekim drugim državama članicama (Kolarič et al., 2009).

Slovenski socijalni sustav razvio se kao model koji obuhvaća karakteristike konzervativnog i korporativističkog modela i socijalno demokratskog modela. Sustav obveznog socijalnog osiguranja kao primarnog sredstva zaštite radnika i članova njihovih obitelji, dok se socijalno-demokratske karakteristike očituju u tome da je država jedini pružatelj prava na blagostanje koje imaju državljani kao dio društva (Hrast et al., 2020). Slovenija se nalazi na veoma povoljnoj poziciji te napore svoje socijalne politike može mjeriti pokazateljima kao što su niske stope siromaštva te niski koeficijenti nejednakosti. Ginijev koeficijent, kao mjera nejednakosti u raspodjeli dohotka, 2019. godine u Sloveniji je iznosio 23,4 (na ljestvici od 0 do 100), dok je u Hrvatskoj za istu godinu Ginijev koeficijent iznosio 29,2 (Eurostat, 2021). Kada se usporede podatci za stope siromaštva, također postoji mnogo veći udio siromašnog stanovništva u Hrvatskoj nego u Sloveniji. Stopa siromaštva u Hrvatskoj za 2019. godinu iznosila je 18,3%, dok je za Sloveniju iznosila 12% (Eurostat, 2021). Za vrijeme recesije 2008. te stope poprimaju i veće vrijednosti, kako u Sloveniji tako i u Hrvatskoj. Visoko ugrožene skupine su starija populacija. Još jednom se može uvidjeti koliko je važno težiti ka ostvarenju ciljeva razvojnih strategija po pitanju starenja stanovništva i poticanja promjena u demografskom ponašanju društva (niske stope fertiliteta).

Međutim, najugroženija skupina su ipak nezaposleni. U ovom području stope se nisu poboljšale niti u vedrijim vremenima nakon krize 2008. Dobar pokazatelj kvalitete socijalne politike jest i količina potrošnje na socijalnu zaštitu. Prema podacima Eurostata za 2018. godinu Slovenija iz svog BDP- a za socijalnu zaštitu ukupno izdvaja 21,6% od čega najveći dio odlazi na pomoć

starijima (10,3%) zatim slijede izdvajanja za bolesne i zdravstvenu njegu (7,3%), udio za obitelji i djecu (1,8%), udio za onesposobljene (1%) te na koncu udjeli za nezaposlene (0,5%) i udio za stanovanje i socijalnu isključenost (0,7%). Hrvatska s druge strane iz svog BDP- a za socijalnu zaštitu ukupno izdvaja 21,2 %, od čega ponovo najveći dio odlazi na pomoć starijima (9%) zatim slijede izdvajanja za bolesne i zdravstvenu njegu (7,1 %), udio za obitelji i djecu (1,9%), udio za onesposobljene (2,2%) te na koncu udjeli za nezaposlene (0,6%) i udio za stanovanje i socijalnu isključenost (0,4%) (Eurostat, 2021). Može se zaključiti kako i Hrvatska i Slovenija po pitanju izdvajanja za socijalnu zaštitu poprimaju vrlo slične putanje gdje i u Sloveniji i u Hrvatsko najveća izdvajanja odlaze za osobe starije životne dobi.

Tijekom recesije dolazi do velikog porasta nezaposlenosti, sukladno tomu dolazi do promjena u politikama usmjerenima ka tržištu rada. U Sloveniji se počinju primjenjivati mjere djelomičnih subvencija punog radnog vremena za radnike koji rade na pola radnog vremena te uvođenje posebnih uvjeta tzv. „čekanja na zaposlenje“. Kasnije mjere uključivale su zaštitu ugroženijih radnika, primjerice mjerama podizanja minimalne nadnice, ublažavanja prihvatljivih uvjeta za one radnike sa neredovitijom evidencijom zaposlenosti, izdašnjih naknada za nezaposlene, uvođenje otpremnina za radnike koji rade po ugovoru na određeno radno vrijeme (Hrast et al., 2020).

Obiteljska politika Slovenije i njezin razvoj bio je ključni faktor u sve većem uključivanju i sudjelovanju žena na tržištu rada. Takav napredak omogućile su mjere politika koje su omogućavale sustave osiguranja kod majčinstva (porodiljni i sl.) također nadogradnje u sustavu dječje skrbi. Rezultati anketnog istraživanja tržišta rada koje je provedeno u Sloveniji 2005. godine pokazuju kako 51,3% osoba (starosne dobi od 15-63 godine) su u mogućnosti prilagoditi svoje radno vrijeme u rasponu od minimalno jednog sata radi obiteljskih obaveza i slično. Sukladno toj analizi, zakonodavstvo u Sloveniji može se interpretirati kao stimulirajuće u poboljšanju radnih odnosa, roditeljske zaštite, promoviranja pružanja jednakih poslovnih prilika mladim majkama i očevima na tržištu rada i sl. (Hrast et al., 2020).

Usprkos naglašavanju jednakih poslovnih uvjeta i prilika još uvijek u državama postoje diskriminacije na temelju spola u zaposlenju. Iako su takve razlike sve rjeđe, važno je i dalje naglašavati politike koje podupiru pružanje jednakih prava i uvjeta za žene i muškarce. U svome radu Vela (2019), iznosi podatke na temelju kojih se može dati zaključak kakvo je stanje ravnopravnosti na tržištu rada u Hrvatskoj i Sloveniji. Vela (2019) iznosi činjenicu na temelju statističkih podataka kako je upravo u Hrvatskoj i u Sloveniji kada se uspoređuju sa zemljama

Središnje Istočne Europe, 2019. godine, jedan od najmanjih udjela razlika u plaćama žena i muškaraca. U Hrvatskoj je nešto veći, 9%, nego u Sloveniji (7%). Iako se takve aktivnosti diskriminacije događaju tajno, daleko od očiju zakonodavstva, one su ilegalne, a na njihovo postojanje i činjenično stanje ukazuju prijave zaposlenica za diskriminaciju na radnom mjestu koje također ukazuju na postojeći problem (Vela, 2019).

Problem koji se spominje u poglavlju razvojnih strategija Hrvatske i Slovenije jest i neravnoteža između ponude poslova i vještina onih nezaposlenih. 1990-ih godina u Sloveniji je nezaposlenost pogađala u daleko najvećoj mjeri mlade ljude u dobi od 15-24 godine. Najstrmoglaviji pad stope zaposlenosti zabilježen je u razdoblju između 1991. i 1992. koji je rezultirao stopom nezaposlenosti 9,1% u 1993. godini (Stropnik & Šircelj, 2008). Međutim zahvaljujući većim naporima u omogućavanju viših stupnjeva obrazovanja, politikama koje su bile usmjerene na stimuliranje zaposlenosti stope nezaposlenosti mladih se uzastopno smanjuju. Stopa nezaposlenosti mladih, 2019. godine, u Sloveniji iznosi 7,5%, a u Hrvatskoj 13,2%, (Eurostat, 2021). Problem koji se javlja na hrvatskom tržištu rada u odnosu na mlade jest problem koji se pojavljuje u situaciji kada poslodavac zapošljava radnika na određeno radno vrijeme. Uzimajući u obzir da se u RH vlade miješaju u reforme tržišta rada i stvaraju ih asimetričnima (Ledenko, 2017). „Asimetričnost se očituje u svijesti poslodavca da može fleksibilno zapošljavati i otpuštati radnike, jer pri tome država daje sigurnu zonu otpuštenima kroz različite oblike socijalnih naknada, pri čemu su mladi osobito ranjiva skupina“ (Ledenko, 2017, p. 118). Nažalost većina takvih radnika su mladi ljudi tek stečenih akademskih diploma s malo iskustva na tržištu rada.

Hrvatska je od trenutka pristupanja EU u nastojanju držati korak s EU standardima glede politike poticanja zapošljavanja mlade radne snage, ali i suzbijanja općenite nezaposlenosti. U ozračju takvih strategija i ciljeva doneseni su mnogi paketi mjera koji obećavaju bolju i kvalitetniju integraciju na tržište rada te rane aktivne i pasivne mjere koje će olakšati pristup tržištu rada svakom potencijalnom zaposleniku. Prema ekonomskoj teoriji aktivne mjere zapošljavanja nemaju učinka na ukupnu zaposlenost, međutim podatak koji pokazuje da je u razdoblju od 2009. do 2014. godine broj osoba koje su počele sudjelovati u aktivnim politikama zapošljavanja porastao za osam postotnih bodova. Također podaci koji govore o tome kako je najveći apsolutni porast postignut u broju ljudi koji se koriste mjerama koje obuhvaćaju radno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa (s oko 450 korisnika u 2010. na više od 15 tisuća korisnika u 2013), a za njima odmah slijede mjere potpora za zapošljavanje i educiranje nezaposlenih (Ledenko, 2017). “U ekonomskoj se teoriji navodi kako APZ (aktivne

politike zapošljavanja) ima vrlo slab i/ili gotovo nema neposrednog utjecaja na ukupnu zaposlenost, ali samim time ako uspije uključiti dugotrajno nezaposlene ili korisnika-primatelja pomoći u sustavu socijalne skrbi, povećava se djelotvornost ponude rada i daje važni poticaj suzbijanju siromaštva i socijalne isključenosti“ (Ledenko, 2017, p. 122).

Slovenija je radila na ostvarenju svojih ciljeva postizanja veće razine prilagodljivost na tržištu rada i smanjenja razine segmentacije tržišta tako što je provodila veće suzbijanje korištenja ugovora na određeno radno vrijeme. Takva postignuća na tržištu rada bila su nužna, budući da su razlozi brige bili u podacima koji su pokazali 2016. godine, udio od 51,4% mladih radnika (15-29 godina) koji rade na ugovor na određeno radno vrijeme. Strategija kojom je Slovenija nastupila u borbi protiv ovih problema ogleda se u donošenju reforme Zakona o radu 2013. Reforma je bila uspješna u pogledu smanjivanja rada na ugovorima na određeno vrijeme. U recesijskim godinama povećao se postotak obavljanih studentskih poslova u odnosu na bilo koji drugi oblik zaposlenja, što je prouzročilo negativne efekte na trajanje studiranja. Sukladno tome, javlja se potreba za novim uređenjem u području studentskog rada, koje Slovenija 2015. godine i provodi. Rezultat je bio veoma uspješan i povoljan, nove odredbe zakona o studentskom radu učinile su studentski rad neisplativim za poslodavce, a postojeći se trend studentskog rada održao (Butković, 2017).

Veoma važan element svake socijalne politike je mirovinski sustav. Ono što predstavlja veliki pritisak na mirovinski sustav i razlog za brigu jest trend demografskog starenja koji ima direktan utjecaj na održivost mirovinskog sustava. Stopa fertiliteta utječe na stopu demografskog starenja, Hrvatska i Slovenija prema statističkim podacima spadaju u istočnoeuropske zemlje s vrlo niskim stopama fertiliteta. Ono što je važno jest poticanje i poduzimanje adekvatnih mjera obiteljske politike, koje će ženi kao majci omogućiti povoljne uvjete pri zapošljavanju i održivo usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života. Ako se nastavi taj trend smanjenja nataliteta, doći će do znatnog povećanja dobne ovisnosti što će rezultirati ulaskom djece u radni kontingent što će naposljetku značiti smanjenje zaposlenih ljudi koji iz svojih plaća plaćaju doprinose za umirovljenike. Reforme socijalnih sustava uključujući velikim dijelom i reforme mirovinskih sustava za srednjoistočne europske zemlje nastupa kasnije. Kako se bližio kraj socijalističkog razdoblja za Hrvatsku, odnosi umirovljenika i osiguranika su se znatno pogoršali (Babić & Lučev 2019). O izdašnosti mirovinskih ulaganja govori podatak, koji u svom radu ističu Babić & Lučev (2019), a to je da je udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći iznosio 75,3 %. U teškim okolnostima divljajućeg rata i procesa tranzicije ekonomskog sustava broj osiguranika dramatično pada na niske razine i znatnog porasta radnika koji odlaze u mirovinu. Takav šok

imao je veliki utjecaj na visinu mirovina koji je 2010. u odnosu na 1996. godinu pao za 6,1%. Još jedan relevantan pokazatelj koliko je Hrvatska u poslijeratnim godinama izdvajala za mirovine može se prikazati u udjelu mirovinskih izdataka od 8 % za vrijeme rata, a koji opasno raste na 14% u godinama poslije rata, ovaj podatak se odnosi na 2001. godinu. Njegovo stanje se normalizira u posljednjim razdobljima, kada pada na razinu između 10-11% BDP-a (Babić & Lučev, 2019). Slovenija je u svojoj reformi mirovinskog sustava, odlučila ne poći istim putem kao i Hrvatska osnuvši obvezni kapitalizirani izvor generiranja mirovina. Željela je prvenstveno izbjeći tranzicijske troškove koje smatrala nepotrebnima te kako će uvođenjem poreznih olakšica na dodatnu kapitalizaciju namamiti dovoljan broj osiguranika te na koncu postići isti rezultate kao i u prisustvu obvezne kapitalizacije. Kao i Hrvatska, Slovenija je raznim mjerama u svojim reformama nastojala smanjiti negativne demografske trendove koji nepovoljno utječu na mirovinski sustav. Stoga i Slovenija primjenjuje mjere postrožavanja kriterija ulaska u mirovinu (Dujmović, 2009).

Problemi negativnih demografskih trendova nastavit će se i u budućnosti, zadatak Vlade je kako bi stvorila konkretno stabilan mirovinski sustav koji će moći podnijeti, u uvjetima niske zaposlenosti, nadolazeće umirovljenike poznate pod nazivom baby boomeri. Činjenica da Slovenija oduvijek ima jaku socijalnu politiku, koju je od početaka svoje samostalnosti mogla nastaviti razvijati nesmetano očituje se i u glavnim pokazateljima njezine socijalne politike. Slovenija danas glasi za državu članicu EU koja ima najniži Ginijev koeficijent i najniži stupanj ekonomske nejednakosti koju njeguje već godinama. U suprotnosti njezina susjedna država Hrvatska ima nepovoljne pokazatelje ekonomske nejednakosti, veliki rizik od siromaštva, socijalnu isključenost. Ginijev koeficijent Hrvatske bilježi veliko odstupanje od prosjeka EU, a otprilike 24.8% Hrvata je na rubu siromaštva i socijalne isključenosti (Babić & Lučev, 2019). Vrlo lako možemo zaključiti, kako bi se Hrvatska trebala ugledati na svoj najbliži primjer. Glavne razlike koje ove socijalne sustave tako razlikuju jesu, bolje organizirani i izdašniji sustav socijalnih benefita u Sloveniji, a prisutnost velike segmentiranosti sustava socijalnih transfera čija struktura nije adekvatna za uklanjanje ili barem smanjivanje socijalne isključenosti. Ono što je od ključne važnosti je da se ciljevi poboljšanja socijalne politike usmjere na mjere koje će doprinijeti smanjenju siromaštva.

5.3. Analiza i usporedba glavnih prepreka i poteškoća u razvoju Hrvatske i Slovenije

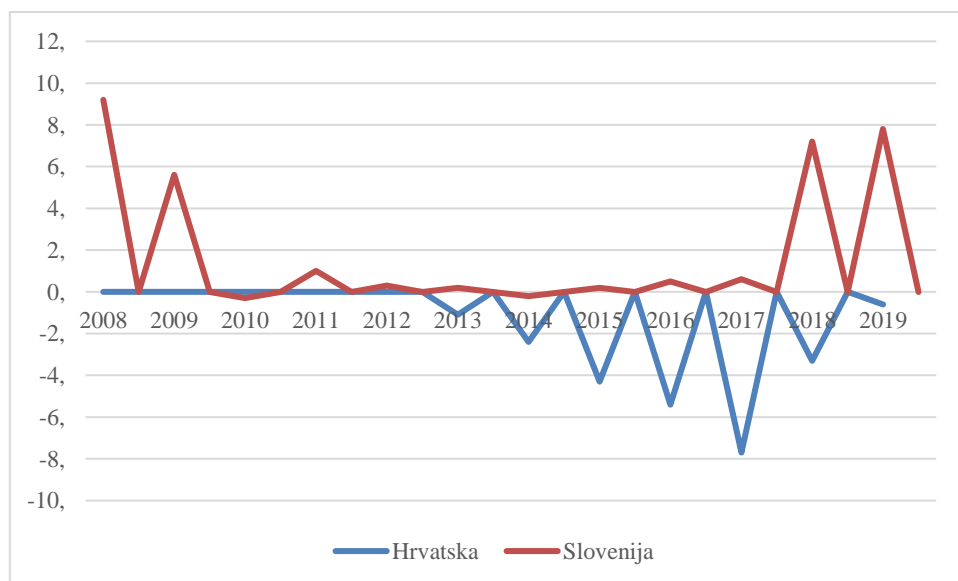
Glavne poteškoće koje predstavljaju ograničenje razvoja prvenstveno Hrvatske, budući da se nalazi na nižoj razini gospodarske razvijenosti s obzirom na makroekonomske pokazatelje, a potom i Slovenije su manjak radne snage, osobito stručne radne snage te nedostatak vještina koje su u neravnoteži s ponudom poslova na tržištu rada. Država bi trebala reformirati fiskalnu politiku tako da se smanje porezi što bi prouzročilo stvaranje dodatnog prostora industriji za razvoj i inovacije. Također kompletno eliminiranje korupcije koja ograničava bilo kakav individualan ili kolektivan razvoj. U ovome poglavlju pokušat će se podacima dočarati slika problema te se iznijeti neke bivše prakse, uspješne ili neuspješne, te potencijalni načini za koje stručnjaci smatraju da bi unaprijedili suzbijanje ovih problema.

Prema podacima iz Državnog zavoda za statistiku u Zagrebu, 2019. godine neto migracija je iznosila -2 422 osobe. Ono što je zabrinjavajuće jest činjenica otkako je Hrvatska ušla u EU, neto migracijski saldo nije bio veći, odnosno od 2013. godine on poprima ogromne vrijednosti, što samo ukazuje na činjenicu kako su uvjeti života primamljiviji hrvatskom stanovništvu. Budući da je sloboda kretanja radnika jedan od četiri osnovne slobode jedinstvenog tržišta EU. Hrvatska se prema podacima u UN- ovom izvješću nalazi na listi 20 zemlja koje su u 2019. godini doživjele najznačajnije migracijske promjene. Kako podaci dočaravaju njezina slika nije niti malo pozitivna s obzirom na to da je njezin neto migracijski saldo negativan (Migration, 2020). Za razliku od Hrvatske, Slovenija nije uvrštena na tu listu, međutim njezin neto migracijski saldo također poprima negativne vrijednosti od ulaska u EU. Grafikon 4. prikazuje trend kretanja neto migracijskog salda svake države zasebno (Hrvatske i Slovenije). Kao što se može vidjeti na grafikonu 4, za Sloveniju podaci pokazuju kako njezin migracijski saldo pada, odnosno, približava se negativnim vrijednostima, početkom gospodarske krize te se kreće uglavnom u istom rasponu do početka 2018. godine kada opet naglo raste i pada. To može biti pokazatelj nestabilnosti politika koje utječu na faktore koje potiču iseljavanje. Hrvatska od svog ulaska u EU kontinuirano ima negativan migracijski saldo (nedostatak vrijednosti do 2013. godine, budući da Hrvatska ulazi u EU 2013.) koji svoj vrhunac doseže u 2017. godini. Recentnijih godina se znatno smanjio te se 2019. optimistično približava 0.

Ovakav trend i ovakva kretanja iseljavanja stanovništva iz Hrvatske govore kako, iako loša slika koja proizlazi iz kontinuirano veće emigracije iz Hrvatske ipak se situacija poboljšava i ostaje u tom tonu. To može biti dobar pokazatelj donositeljima politika koji prate učinke mjera

tako da točno znaju koji faktori djeluju stimulirajuće na određenu nepravilnost. U ekonomskoj teoriji navodi se nekoliko teorija koje objašnjavaju razloge migracijskih kretanja. Penava (2011) se osvrće na *Neoklasičnu teoriju*, *Teoriju nove ekonomike migracija*, *Teoriju dualnog tržišta rada* te *Teoriju svjetskih sustava*. Naime, *Neoklasična teorija* govori kako se migracija dešavaju zbog želje pojedinaca da maksimiziraju svoju korisnost, odnosno da ostvare što je veći mogući dohodak uz postojeće nadnice. *Nova ekonomika migracije* odnosi se na odluku o migraciji kao na kolektivnu odluku. Najčešći oblik takvog kolektiva je u obliku obitelji koji grupno migriraju na područja gdje mogu ostvariti veće dohotke. U kontekstu nove ekonomike migracije kao dodatan razlog migracija obitelji spominje se i smanjenje rizika diverzifikacijom izvora prihoda. Nadalje, u *Teoriji dualnog tržišta rada* osnovna odrednica migracijskih kretanja je potražnja za niže obrazovanom radnom snagom koja nadmašuje ponudu u razvijenim zemljama (Penava, 2011). Naposljetku, *Teorija svjetskih sustava* „smatra kako je međunarodna migracija proizvod uključivanja zemlje, sirovina i rada u nerazvijenim zemljama na tržišta svjetske ekonomije prilikom čega se narušava tradicionalni poredak i struktura gospodarstva nerazvijenih zemalja, što kao posljedicu ima povećanje sklonosti domaćeg stanovništva migriranju“ (Penava, 2011, p. 338). Očigledna činjenica koja se treba uzeti u obzir kada se povezuje iseljavanje stanovništva s negativnim posljedicama na tržištu rada i cjelokupnu nezaposlenost, jest ta da povećanjem iseljavanja iz države se smanjuje i radni kontingent.

Grafikon 5. Neto migracijski saldo Hrvatske i Slovenije od ulaska u EU

Izvor: Eurostat, 2021.

Emigracija radne snage ima veliki utjecaj i na najvažniji indikator gospodarske snage jedne države, a to je BDP. Stoga nije teško donijeti zaključak kako sve veći odlazak radne snage iz države ima direktan utjecaj na smanjenje razine osobne potrošnje koja je jedna od glavnih odrednica BDP-a te tako predstavlja veliku prepreku u rastu BDP-a (Troskot et al., 2019). Međutim, u posljednje vrijeme Hrvatska uspijeva provoditi politike koje djeluju stimulirajuće na imigraciju radne snage, primjerice povećavajući kvote za zapošljavanje stranaca. To je od izrazite važnosti jer jedan od načina na koji se država može boriti protiv negativnog migracijskog salda jest postizanjem tzv. situacije *Positive balance of Brains*. Značenje tog izraza jest „ravnoteža između emigracije visokokvalificiranog domaćeg stanovništva i imigracije novog visokokvalificiranog stanovništva u kojem slučaju stopa useljenih treba biti veća od stope iseljenih“ (Ariu & Squicciarini, 2013, navedeno u Troskot et al., 2019, p. 890). Slovenija je bila uspješnija u migracijskim politikama kada u korelaciju dovedemo broj iseljenih, tako podaci za Sloveniju pokazuju kako je uz Slovačku, Češku, Mađarsku i Estoniju imala pozitivan migracijski saldo, gdje u suprotnosti Hrvatska bilježi gotovo najveći negativni migracijski saldo (Eurostat, 2021). Iako se obje zemlje, Hrvatska i Slovenija, suočavaju s negativnim trendom gubitka radne snage, osobito nakon priključenja EU i usvajanjem prava na slobodno kretanje ljudskog kapitala kao jednim od najvećih problema kočenja razvoja ovih dviju promatranih država.

Prisutnost korupcije u državnim uređenjima nije nešto od čega se neka država može samoinicijativno „odcijepiti“. Korupcija je pojava koja srasta sa samim procesom stvaranja bilo kakvog državnog uređenja. Stoga, neovisno o državnom ustroju neke države, korupcija će postojati. Budući da se radi o destruktivnoj pojavi koja narušava prosperitet neke države u cilju je nositelja ekonomskih politika da djeluju u smjeru njezina svođenja na minimum (Budak, 2006).

Pokazatelji percepcije korupcije važan su element u kontekstu konkurentnosti države. Iako u slučaju Hrvatske, početkom devedesetih godina nisu postojali kvalitetni podaci na temelju kojih su se mogle provoditi adekvatne analize, a koje bi upućivale na stupanj prisutnosti korupcije, novija i modernija vremena donijela su kvalitetne pokazatelje percepcije korupcije koji svojim vrijednostima za svaku državu stvaraju sliku ostatku svijeta. Važnost takvih pokazatelja može se izraziti u kontekstu sudjelovanja neke države u međunarodnim integracijskim procesima gdje je slika koju pruža zemlja ključni faktor budućih odnosa s međunarodnim organizacijama, političkim partnerima, budućim investitorima koji sudjeluju u tom procesu (Budak, 2006).

Transparency International je organizacija koja rangira sveukupno 180 država prema stupnju percepcije korupcije gdje 0 označava države s najvišim stupnjem percepcije korupcije, a 100 države s najmanjim stupnjem percepcije korupcije. Prema podacima ove organizacije, a koji se odnose na 2020. godinu, Hrvatska je smještena na 63. mjesto dok je Slovenija na 60. mjestu. Iako razlika nije velika ipak kao i u većini pokazatelja stanja države Slovenija prednjači (Transparency International, 2021).

Kao specifični uzrok korupcije u RH izuzevši opće uzroke korupcije kao što su nered u društvu i posljedično slabljenje veza među ljudima i nestajanja međusobne solidarnosti, skepticizam građana prema pravomjernom djelovanju vlasti, Aras (2007), navodi Domovinski rat. Nakon što je prestao opći optimizam stvaranja vlastite samostalne države dolazi do uvjetovano objektivnih razloga koji uobičajeno prate takve scenarije, ali i do propusta državnih vlasti, stanja pesimizma, materijalizma i građanskog nepovjerenja u zakone i vlast. Od samih početaka djelovanja samostalne države Hrvatske korupcija je bila veliki problem. O tome svjedoče podaci koje u iznosi Aras (2007), a odnose se na razdoblje od 1992.-1997. u kojem je ukupno prijavljeno 3316 kaznenih djela. Također, u tom je razdoblju podignuto 1408 optužnica, a pravomoćno je osuđeno 570 osoba. Ono što predstavlja jedan od problema u smanjenju korupcije jest da građani rijetko korupciju prijavljuju što možemo povezati s prethodno spomenutim defektom gdje građani gube povjerenje u državne vlasti (Aras, 2007).

Korupcija koja zahvaća Hrvatsku, prema mišljenju javnosti poprima tradicionalni oblik. To su oblici nepotizma, primanje i davanje mita te protuusluga. Prema podacima koje iznosi Budak (2006), najkorumpiraniji su dužnosnici na vlasti lokalnih jedinica, županija gradova i općina (72,8) za 2003. godinu, a korupcija u sudstvu sve više raste te 2005. godine zauzima vodeće mjesto (80,7) i to prema Transparency International indeksu. Tipovi korupcije u Sloveniji opisani su na sljedeći način: u Sloveniji postoji relativno nizak stupanj administrativne korupcije u odnosu na druge posttranzicijske zemlje, gledajući područje korupcije djelatnika „bijelih ovratnika“ Slovenija se nalazi na znatno dobroj poziciji u odnosu na druge posttranzicijske zemlje, a vrlo je blizu nekim starijim EU članicama. Ono što podriva stupanj percepcije u Sloveniji su ostaci kolektivismu i socijalističke ideologije jednakosti koja je bila nametnuta bivšim sustavom, a koji nije odgovarao mentalitetu Slovenaca. Budući da se radi o obilježjima mentaliteta naroda koje je teško i gotovo nemoguće iskorijeniti nije ni čudno da Slovenci imaju poteškoća riješiti se starog mentaliteta nametnutog egalitarizma bez

odgovornosti. Na takav način jenjava kreativnost pa najčešće ljude pronalaze lakši put i to kroz korupciju (Borošak et al., 2019). U Sloveniji također nakon 2000. godine istraživanja u području korupcije doživljavaju zamah i sve se više prikupljaju kvalitetni podaci te se udio anketa o korupciji povećao za 100%. Sukladno tomu, 42% Slovenaca smatra kako je korupcija veliki problem njihove države (Borošak et al., 2019).

„Nema društva koje moralno ili zakonski prihvatljivim drži zloupotrebu položaja, koje smatra opravdanim da se politički položaj ili javna služba koristi za osobno bogaćenje putem komercijalnih ugovora na račun javnog interesa. Moralna kategorizacija takvog ponašanja nigdje nije sporna, a ono što je sporno jest sekundarna efikasnost pravnog sustava, otkrivanje progona i kažnjavanje“. Dakle svijest o potrebi suzbijanja korupcije postoji u većini država, te problem ne leži u volji nositelja politike, već u načinu kako da to naprave (Aras, 2007, p. 45). Hrvatska svoju borbu protiv korupcije ozbiljno shvaća i započinje 2001. godine kada pristupa antikorupcijskoj politici kao uvjetu priključenja EU. Službeno taj proces započinje potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju gdje su obaveze koje je Hrvatska morala ispunjavati bile u obliku sudjelovanja u programima borbe protiv korupcije te propisivanje novih zakona kao akta poštivanja pravne stečevine EU i ostalih elemenata koji su bili u skladu provođenja adekvatne antikorupcijske politike. S ovakvim obvezama, morale su se suočiti sve članice EU u svojedobnom procesu pristupanja zajednici pa tako i Slovenija. Plod primjene novih izmjena zakonodavstva su razne institucije i nadležna tijela koja provode akcije u duhu antikorupcijske politike, najpoznatije koje su se oformile u Hrvatskoj nakon potpisivanja spomenutog Sporazuma jesu USKOK (Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta) te Odjel gospodarskog kriminaliteta i korupcije u Ministarstvu unutarnjih poslova RH (Budak, 2006). Iako Hrvatska uspijeva provesti većinu zadanih ciljeva koji su bili postavljeni u Sporazumu, postoje manjkavosti koje dalje ograničavaju naprednije suzbijanje korupcije. Ono što predstavlja veliki izazov u pronalaženju rješenja jest problem providnosti financiranja političkih stranaka gdje postoji veliki prostor za preciznije uređenje tog pitanja zakonom (Budak, 2006). Slovenija također kao članica EU mora kontinuirano raditi na suzbijanju korupcije svog državnog sistema kako bi ispunila standarde EU, a odnose se na političku i socijalnu jednakost. Borošak et al. (2019) navode kako konstantnoj borbi protiv korupcije i u naporima za njezino uspješnije suzbijanje je također potrebno da svi djelatnici javnog sektora i javne službe budu podvrgnuti većem nadzoru uključujući njihov rad i njihova financijsku situaciju. Slovenija je 2011. godine unijela promjene u svoj zakon u obliku ukidanja tereta dokazivanja kontrole imovine. Kako Borošak et al. (2019) navode da je jedan od najboljih

načina za suzbijanje korupcije jest oduzimanje nezakonski stečene imovine njihovim “vlasnicima”. Na taj način nije potrebno dokazivati krivicu onoga koji se sumnjiči za koruptivno ponašanje, već on sam mora dokazati vlastima porijeklo te imovine. Stoga je za Sloveniju, ali i za druge države čiji antikorupcijski programi poprimaju slične karakteristike, korisno intenzivnije provoditi ovakve zakone (Borošak et al., 2019).

6. ZAKLJUČAK

U svojoj utrci za prosperitetom, odnosno što većim gospodarskim razvojem te integracijom u EU, Hrvatska i Slovenija, danas obje članice EU, nisu ostvarile jednak stupanj gospodarske razvijenosti unatoč tome što za početnu točku imaju isti ekonomski sustav i vrlo slične povijesne okolnosti. U domaćoj i stranoj literaturi mnogo puta su analizirani potencijalni čimbenici tih razlika, pa iako je jedan čimbenik, tj. nametnuti rat u Hrvatskoj koji je u potpunosti iscrpio državu, očigledni faktor zaostajanja u gospodarskom razvoju, oko pitanja donošenja raznih politika, utjecaja političke scene na dešavanja u državi, tretmana država tijekom rata i sličnih čimbenika formiraju se različita mišljenja i interpretacije.

Zanimljivu podlogu analizi također pružaju i različiti pristupi u procesu integracije u EU. Budući da su se Hrvatska i Slovenija na drugačiji način priključivale EU to je prouzročilo niz posljedica koje su potom utjecale na njihov daljnji gospodarski razvoj i socijalne politike. Iako su danas obje države u EU, svakako trebamo uzeti u obzir okolnosti u kojima je svoj put počinjala Hrvatska, a to je stanje nametnutog rata na kojeg su odlazili veliki izvori sredstava, velike ljudske žrtve, migracijske krize te ratne štete koje su izbrisale gradove s područja Hrvatske.

Prema predloženim podacima u radu, može se zaključiti kako je Slovenija u gotovo svim aspektima razvijenija od Hrvatske. Također kroz analiziranje slovenske politike, donošenja odluka vlasti te na koncu mentaliteta dolazi se do zaključka kako je Slovenija ipak u svojoj srži otpočetak imala mentalitet velikih europskih država, svoje politike temeljila na ekonomskim politikama koje su vladale u Europi te kada je i došlo do njezinog konačnog osamostaljenja stječe se dojam kako je tek tada zapravo mogla nesmetano i u potpunosti postati dio Europe.

Budući da su dio zajednice EU, kako bi opravdale to članstvo morale su ulagati puno napora i truda kako bi opravdale punopravnost svog priključenja. Od samih početaka države su se doista mijenjale i napredovale, svaka sa svojim ograničenjima unutar ekonomskih, društvenih i političkih okvira. Uvidom u podatke recentnijih godina može se pratiti njihov smjer kretanja glede razvojnih strategija i ciljeva za budućnost te tako donosimo zaključak kako se promijenio i sam mentalitet država u odnosu na vremena kada su obje bile male države na početku samostalnosti. Slovenija u većini pokazatelja razvijenosti ipak prednjači pred Hrvatskom. Zajednička poveznica im je što se obje nastoje svojim politikama i strategijama približiti Europskim predvodnicama.

Iz rada proizlazi zaključak kako je vrlo obeshrabrujući čimbenik koji „tjera mlade ljude“ da napuste Hrvatsku upravo stupanj korupcije s kojim se susrećemo svakodnevno i kojeg mladi iskuse u sve ranijoj dobi. Takva situacija vrlo je frustrirajuća za mlade osobe koje su na početku razvoja svojih karijera i koje su uložile veliku količinu truda i rada tijekom svog obrazovanja da bi nastavile vjerovati državi koja u većini slučajeva pokazuje da sav taj trud i nije tolika velika i bitna činjenica u ostvarenju profesionalnih uspjeha. Sukladno tomu, ali i podacima koji proizlaze iz raznih anketa i statistike važno je u daljnjoj borbi za iskorjenjivanjem korupcije donositi mjere koje uvelike obuhvaćaju poticanje transparentnosti te što više uključuju mlade u sudjelovanje i kreiranje takvih programa.

7. LITERATURA

1. Aras, S., (2007), Korupcija, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, [Online], 41(84), <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/13293>>, [pristupljeno 09.04.2021.]
2. Babić, S., (1978), Mješovite tvorenice; *Časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, 25(5), [Online], <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/193479>, [pristupljeno 08.02.2021.]
3. Babić, Z. & Lučev, J., (2019), Comparative analysis of economic and social policy development in Croatia and Slovenia, *Problemy Polityki Społecznej* 2019, 47(4), pp. 47-71.
4. Bajo, A. & Ljepović, S., (2014), Profiliranje hrvatskih razvojnih strateških prioriteta, *NEWSLETTER povremeno glasilo instituta za javne financije*, [Online], no. 89, <raspoloživo na: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/newsletter/89.pdf>>, [pristupljeno 08.04.2021.]
5. Barić, V., (2011), Socijalna infrastruktura i razvitak hrvatskog gospodarstva, *Politička Kultura* 2011, pp. 226-270.
6. Batović, Š., (2010), Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – Američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964. - 1966.), *Historijski zbornik*, pp. 539-560.
7. Benolić, M., (2012), Svjetska ekonomska kriza: razvoj, utjecaj na republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 46(92), pp. 119-138.
8. Bilandžić, D., (1987), *Jugoslavija Poslije Tita*, Zagreb: Globus.
9. Borneman, J., (2003), *Death of the Father: An Anthropology of the End in Political Authority*, New York: Berghahn Books.
10. Borošak, M. et al., (2019), Corruption in Slovenia, *Prizren Social Science Journal*, 2(3), pp. 6-17.
11. Budak, J., (2006), Korupcija u Hrvatskoj: pecepcije rastu, problemi ostaju, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, [Online], 16(106), <raspoloživo na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=28744>, [pristupljeno 09.04.2021.].

12. Butković, H., (2017), Izazovi provedbe europskih politika u Hrvatskoj, Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose – IRMO, p. 143-183.
13. Buturac, G., (2019), Gospodarski rast, konvergencija i članstvo u EU:empirijski dokazi iz Hrvatske, *Ekonomski pregled*, 70(2), <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/21881>>, [pristupljeno: 17.01.2021.].
14. Clark, D., (2020), Corruption perception index of countries in the European Union 2019, D. Clark.
15. Cvek, S. et al., (2016), Samoupravljanje na izmaku ŠALABAHTER, Zagreb: Centar za mirovne studije i Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju.
16. Čavlović, M., (2020), Komparativna analiza Nacionalnih strategija održivog razvoja Republike Hrvatske i srednjoeuropskih zemalja članica Europske unije, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
17. Ćurić, M., (2016), Raspad Jugoslavije, Završni rad, Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
18. Dujmović, F., (2009), Politike reforme mirovinskih sustava: Komparativna analiza Hrvatske, Slovenije i Srbije, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, [Online], 20(1), pp. 113-135, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/65354>>, [pristupljeno: 08.01.2021.].
19. Dunatov, Š., (2010), Začetci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, [Online], br. 52, pp. 381-397, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/63903>>, [pristupljeno: 08.11.2021.].
20. Gazda, I. (2017), Rat u Hrvatskoj i Sloveniji 1991, Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
21. Hansen, L., (1996), Slovenian Identity: State-Building on the Balkan Border, *Alternatives* 21, 21(3), pp. 473-496.

22. Filipovič Hrast, M. et al., (2020), Social policy in Slovenia and Montenegro: Comparing Development and challenges, *Politics in Central Europe*, 16(3), pp. 689-712.
23. Kasalo, B., (2017), *Međunarodni pogledi na krizu u Jugoslaviji 1980.-1987.*, Disertacija, JADRAN - POVEZNICA MEĐU KONTINENTIMA, Sveučilište u Zadru.
24. Kenneth, D., (2004), *A New view of Comparative Economics*, 2nd ed., US: Cengage South-Western
25. Kolaric, Z. et al., (2009), The Slovene welfare system: Gradual reform instead of shock treatment, *The handbook of European welfare systems*, pp. 444-461.
26. Kovač, N., (2013), *Financiranje zdravstva - situacija u Hrvatskoj*, *Ekonomski vjesnik*, [Online], 26(2), pp. 551-562, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/116455>>, [pristupljeno: 26.02.2021.].
27. Kraft, E. & Frančević, V., (1995), *Stabilising Inflation in Slovenia, Croatia and Macedonia: How Independence Has Affected Macroeconomic Policy Outcomes*, *Europe-Asia Studies*, 47(3), pp. 469-492.
28. Kuzmanić, J., (2010), *Analiza inflacije u Republici Hrvatskoj od 1990-ih do danas*, Diplomski rad, Ekonomski fakultet, Sveučilište u Splitu.
29. Lavrač, V. & Majcen, B., (2006), *Economic Issues of Slovenias accession to the EU*, Working paper, no. 31
30. Ledenko, A., (2017), *Mjere za poticanje zapošljavanja mladih*, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, [Online], 51(101), pp. 105-128, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/187693>>, [pristupljeno: 26.03.2021.].
31. Mally, K., V., (2018), *Regional differences in Slovenia from the viewpoint of achieving Europe's sustainable development*, *Acta geographica Slovenica* 58(2), pp. 31-46.
32. Martinčić Jerčić, N. & Nazor, A., (2019), *The Murders of Croatian Policemen on 2 May 1991 - Heralding the Greater Serbian Aggression on Croatia*, *Časopis za suvremenu povijest*, [Online], pp. 123-149, <raspoloživo na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=321806>,
[pristupljeno: 20.03.2021.].

33. Migration, I. U., (2020) World Imigration Report 2020., Geneva: International Organization for Migration.
34. Milanović, T., (2011), Kriza 1980-ih u Jugoslaviji i međunarodni pogledi, Rostra: časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, [Online], 4(4), <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/169546>>, [pristupljeno 09.04.2021.].
35. Mrak, M. et al., (2004), Slovenia: From Yugoslavia to the European Union, Washington DC.: World Bank.
36. Nikić, G., (2004), Gospodarski aspekti pristupa Hrvatske Europskoj uniji proteklih deset godina i deset godina ispred nas, Ekonomski pregled, [Online], 51(3-4), pp. 197-226, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/16286>>, [pristupljeno: 03.04.2021.].
37. Nikolić, K., (2011), Rat u Sloveniji 1991., Istorija XX veka, [Online], no. 2, <raspoloživo na: <http://savremenaistorija.com/?p=117>, [pristupljeno: 26.02. 2021.].
38. Patterson, P. H., (2000), The East is Read: the End of Communism, Slovenian Exeptionalism, and the Independent Journalism of Mladina, East European Politics and Societies and cultures, 14(2), pp. 411-459.
39. Penava, M., (2011), Utjecaj migracija na europsko tržište rada, Ekonomska misao i praksa, [Online], no. 2, pp. 335-362, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/75552>>, [pristupljeno: 01.04.2021.].
40. Petrović, N., (2006), Etnička nereprezentativnost u vojsci: slučaj Jugoslavije i Ruande, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, [Online], 9(18), pp. 139-154, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/17169>>, [pristupljeno: 25.02.2021.].
41. Radelić, Z., (2006), Hrvatska u Jugoslaviji (1945. - 1991.) - Od zajedništva do razlaza, Zagreb: Školska knjiga.
42. Ramet, S. P. & Wagner, P. F., (2010), Central and Southeast European Politics since 1989, New York: Cambridge University Press.

43. Rojec, M. & Svetličić, M., (1998), Short overview of the Slovenian Economy and Foreign Investment in Slovenia, *Eastern European Economics*, 36(5), pp. 60-72.
44. Sirotković, J., (1996), *Hrvatsko Gospodarstvo*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Golden marketing.
45. Steindorff, L., (2006), *Povijest Hrvatske od srednjeg vijeka do danas*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
46. Stropnik, N. & Šircelj, M., (2008), Slovenia: Generous family policy without evidence of any fertility impact, *Demographic Research*, 19(26), pp. 1019-1058.
47. Šerić, N., (2019), Iskustva priključenja male posttranzicijske zemlje ekonomskoj integraciji: poslovni slučaj Republike Hrvatske, *Journal of Contemporary Economics*, 1(1), pp. 77-88.
48. Šošić, M., (2018), *Međurepublički odnosi u Jugoslaviji 1980-ih*, Završni rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Puli.
49. Švarc, J. (2006), Socio-political factors and the failure of innovation policy in Croatia as a country in transition, *Research policy*, 35(1), pp. 144-159.
50. Troškot, Z. et al., (2019), Ključne odrednice iseljavanja visokokvalificiranog stanovništva: slučaj Hrvatske s komparativnim osvrtom na nove članice EU-a, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, [Online], 56(4), <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/227827>>, [pristupljeno 08.04.2021.].
51. Vela, M., (2019), *Položaj žena u menadžmentu*, Diplomski rad, sveučilište Sjever, Sveučilišni centar Varaždin.
52. Vizjak, A. & Vizjak, M., (2015), The accession of the republic of Croatia to the EU the past, the present, the future, *Dubrovnik International Economic Meeting*, [Online], 2(1), pp. 806-819, <raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/161669>>, [pristupljeno: 13.01.2021.].
53. Vojnić, D., (2013), *Ekonomija i politika tranzicije, Pola stoljeća povijesti reforme socijalizma i tranzicije 1962.-2012.*, *Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za društ. znan.*, [Online], 516(50), pp. 153-186, <raspoloživo na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=161885],
[pristupljeno: 04.03.2021.].

54. Vrhunec, M., (2004), Gospodarska i društvena kretanja u Sloveniji, *Ekonomski pregled*, 55(3-4), pp. 341- 354.
55. Vukas, B., (2006), Prijedlozi i nacrti konfederalizacije Jugoslavije 1990./91. - Posljednji pokušaji "spašavanja" zajedničke države, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 27(2), pp. 761-803.
56. Zsuzsa, F., (2001), Welfare and Ill-Fare Systems in Central- Eastern Europe, *Globalization and European Welfare States: Challenges and Change*, pp. 127-152.
57. Žunec, O., (2007), *Goli život 1*, Zagreb: Demetra.

Popis korištenih internetskih stranica :

1. Državni zavod za statistiku, <https://www.dzs.hr/>
2. Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat>
3. Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/nzl>

POPIS GRAFIKONA

- Grafikon 1. BDP Slovenije i Hrvatske u 1995.-2019. po trenutnim cijenama 36
- Grafikon 2. Udio zaposlenih u ukupnoj populaciji Slovenije i Hrvatske 2000.-2019. 37
- Grafikon 3. Izvoz dobara i usluga u Hrvatskoj i Sloveniji u razdoblju od 1995. – 2019. 38
- Grafikon 4. Uvoz dobara i usluga Hrvatske i Slovenije u razdoblju od 1995.-2019 39
- Grafikon 5. Neto migracijski saldo Hrvatske i Slovenije od ulaska u EU 56

ŽIVOTOPIS

Zovem se Dora Halužan i rođena sam 16.04.1996. godine u gradu Zagrebu. Nakon završetka osnovne škole upisala sam XII. Gimnaziju u Zagrebu. Svoje akademsko obrazovanje odlučila sam nastaviti na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu upisavši smjer Ekonomiju.

Svoje radno iskustvo započinjem krajem osnovne škole obavljajući učeničke poslove poput rada tijekom ljetne sezone. Također, tijekom studiranja radila sam razne studentske poslove koji su bili vezani uz ekonomsko područje, ali i za neka druga područja. Tako moje studentsko radno iskustvo obuhvaća radna mjesta poput agenta za provođenje telefonskih anketa, turističkog animatora na ljetnim sezonama, voditeljica dječje rođendaonice u Zagrebu te asistentica u nabavi. Trenutno sam zaposlena kao asistentica u maloprodaji u Eurom Denisu, tvrtki koja se bavi distribucijom i prodajom igračaka te proizvoda namijenjenim za djecu i odrasle.

Navedeno iskustvo omogućilo mi je da razvijem razne vještine kao što su snalaženje u timskom radu, profesionalna komunikacija, a konstantno prisutan rad u raznim poslovnim programima omogućio mi je proširenje i usavršavanje računalnih vještina. Budući da sam više godina zaredom radila u turističkom naselju gdje su većinom gostovali roditelji s djecom iz raznih krajeva svijeta, bila sam svakodnevno izložena korištenju stranih jezika što je uvelike doprinijelo poboljšanju u govoru istih. Kao osobne kvalitete navela bih sklonost radu u dinamičnim okolinama, radu u timovima te želja i volja za učenjem od iskusnijih kolega i kontinuiranim prikupljanja novog radnog iskustva.

Dora Halužan

Mobitel: 0919143370

E-mail:haluzand1@gmail.com